

Karelia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK)

Esteettömän kommunikation tu- keminen Liperin varhaiskasvatuk- sessa

Kuvatukityöväline ja opas työntekijöille

Oona Tanskanen
Janina Jääskeläinen

Opinnäytetyö, toukokuu 2022

www.karelia.fi

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2022
Sosiaalialan koulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600 (vaihde)

Tekijät

Oona Tanskanen
Janina Jääskeläinen

Nimeke

Esteettömän kommunikaation tukeminen Liperi varhaiskasvatuksessa – Kuvatyoväline ja opas työntekijöille

Toimeksiantaja Liperin varhaiskasvatustukustiimi

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö käsittelee päiväkodin esteettömän vuorovaikutuksen kehittämistä. Tuotoksena valmistettiin kuvatyoväline ja opas esteettömän kommunikaation tukemiseen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli Liperin päiväkotien vuorovaikutuksen kehittäminen. Tavoitteena oli tuottaa keino esteettömän kommunikaation tukemiseen. Tarkoitus ja tavoite pyrittiin saavuttamaan tuottamalla kommunikaatiota tukeva työväline.

Toimeksiantaja oli Liperin varhaiskasvatustukustiimi. Prosessin aluksi toimeksiantajaa osallistettiin yhteisessä ryhmäkeskustelussa, jossa pohdittiin Liperin varhaiskasvatuksen tarpeita esteettömän kommunikoinnin tukemiseksi. Seuraavassa vaiheessa tietoa kerättiin päiväkotien työntekijöiltä kyselyllä. Kyselyssä saadut tulokset koottiin yhteen ja tuloksia käsiteltiin yhteisesti toimeksiantajan kanssa. Tuotos koottiin kyselyn tulosten ja yhteisten keskustelujen pohjalta.

Arviointiprosessi alkoi siitä, kun valmis tuotos lähetettiin toimeksiantajan tarkistettavaksi. Toimeksiantajan arvioinnin jälkeen tuotosta testattiin vielä arjessa työn parissa. Päiväkodin arviointijakson jälkeen tuotos sai palautetta päiväkotiryhmän kasvattajilta, ja tuotokseen tehtiin tarvittavat muutokset palautteen jälkeen.

Valmis tuotos lähetettiin toimeksiantajalle sekä päiväkodin testiryhmään. Tuotosta olisi tarkoitus käyttää Liperin varhaiskasvatuksessa myös tulevaisuudessa.

Kieli
suomi

Sivuja 49
Liitteet 2
Liitesivumäärä 12

Asiasanat

Varhaiskasvatus, esteettömyys, kommunikaatio

THESIS
May 2022
Degree Programme in Social Services

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600

Authors

Oona Tanskanen
Janina Jääskeläinen

Title

Supporting barrier-free communication in the Early Childhood Education of Liperi
A Picture Tool and Guide for Employees

Commissioned by

Liperi early education supporting team

This functional thesis deals with the development of barrier-free interaction in kindergarten. The result was a picture tool and a guide to support barrier-free communication. The purpose of the thesis was to develop the interaction of Liperi kindergartens. The aim was to provide a means of supporting barrier-free communication. The aim and goal were achieved by producing a tool that supports communication.

The client was Liperi early childhood education support team. At the beginning of the process, the client was involved in a joint group discussion on the needs of Liperi early childhood education and care to support accessible communication. In the next phase, information was collected from day-care centre employees through a survey. The results of the survey were compiled together, and the results were discussed jointly with the client. The output was compiled based on the results of the survey and joint discussions. The evaluation process started when the finished output was sent to the principal for review. After the client's assessment, the output was still tested in everyday life with work. After the evaluation period of the day-care centre, the output received feedback from the educators of the day-care centre group, and the necessary changes were made to the output based on feedback.

The finished output was sent to the client and to the day-care centre's test group. The use of the output should continue in the early Childhood Education of Liperi and care also in the future.

Language
Finnish

Pages 49
Appendices 2
Pages of Appendices 12

Keywords

early childhood education, accessibility, communication

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Varhaiskasvatus	6
2.1	Varhaiskasvatus Suomessa.....	6
2.2	Varhaiskasvatuksen tavoitteet	8
2.3	Oppimisen alueet pedagogiikan keskiössä	9
2.4	Varhaiskasvatusta ohjaava arvoperusta	10
2.5	Tukitoimet varhaiskasvatuksessa	11
2.6	Varhaiskasvatussuunnitelma Liperin varhaiskasvatuksessa	15
3	Vuorovaikutus ja kommunikaatio	16
3.1	Vuorovaikutus ja kommunikaatio varhaiskasvatuksessa	16
3.2	Kommunikaation merkitys lasten osallisuuteen	18
3.3	Kuvat kommunikaation tukena.....	19
4	Esteettömyys osana yhdenvertaista ympäristöä	21
4.1	Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus lasten oikeuksina	21
4.2	Esteettömyys	22
4.3	Kommunikaation esteet	23
5	Aikaisempia tutkimuksia ja opinnäytetöitä.....	24
6	Opinnäytetyön lähtökohdat	26
6.1	Opinnäytetyön toimeksiantaja.....	26
6.2	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tuotos	27
7	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat.....	27
7.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	27
7.2	Tiedonhankinnan menetelmät.....	28
7.3	Osallistamisen menetelmät.....	29
7.4	Arvioinnin menetelmät	31
7.5	Opinnäytetyötä ohjaava prosessi.....	32
8	Opinnäytetyöprosessin kulku	35
8.1	Aloitus- ja suunnitelmavaihe	35
8.2	Esivaihe	36
8.3	Toteutusvaihe	36
8.4	Tarkastus- ja viimeistelyvaihe	38
8.5	Lopetusvaihe	38
9	Opinnäytetyön tuotos	39
9.1	Kuvatukityöväline.....	39
9.2	Tuotoksen arviointi.....	40
10	Pohdinta.....	41
10.1	Luotettavuus ja eettisyys	41
10.2	Johtopäätökset	43
10.3	Oma oppiminen ja ammatillinen kehittyminen.....	44
10.4	Hyödynnettävyys ja jatkokehittämisideat	46
	Lähteet.....	47

Liitteet

Liite 1 Kuvatukityöväline

Liite 2 Päiväkotien työntekijöille lähetetty kysely

1 Johdanto

Esteettömyys ei tarkoita pelkästään toimitilojen esteettömyyttä, vaan se ulottuu myös esimerkiksi kommunikaation esteettömyyden tuottamiseen. Kun jokainen voi osallistua tasa-arvoisesti erilaisiin yhteiskunnan toimintoihin, voidaan puhua esteettömyydestä. Esteettömyys on yksi yhteiskunnan toimivuuden mittareista. (Putkinen 2009, 9–10). Kieleen ja kommunikaatioon liittyvät ehdot ovat yksi osallisuuden toteutumisen perusedellytyksistä. (Turja 2016, 47–50). Varhaiskasvatuksen ammattilaisen tulisi pystyä poistamaan osallisuuden toteutumisen esteitä. Osallisuuden syvin merkitys on ihmisen mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Turja & Vuorisalo 2017, 37.) Tämän vuoksi esteetön kommunikaatio nähdään opinnäytetyössä tärkeänä osana lapsen osallisuutta.

Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli päiväkodin esteettömän vuorovaikutuksen kehittäminen. Tavoitteena oli tuottaa keino esteettömän kommunikaation tukemiseen. Tarkoituksen ja tavoitteen saavuttamiseksi valmistettiin tuotos. Tuotos oli kuvakityöväline, ja opas esteettömän kommunikaation tukemiseen Liperin varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön toimeksiantaja oli Liperin varhaiskasvatuksen tukitiimi ja opinnäytetyön aihe valikoitui toimeksiantajan tarpeen mukaisesti. Opinnäytetyön prosessia ohjasi konstruktivistinen malli.

Raportin tietoperustassa avataan varhaiskasvatuksen lähtökohtia ja määritellään esteettömän kommunikoimisen peruspilareita. Teoria tuo yhteen esteettömyyden ja kommunikoinnin näkökulmia. Tietoperustan lisäksi raportissa tuodaan esille myös aikaisempia tutkimuksia ja opinnäytetöitä aiheeseen liittyen. Tämän jälkeen esitellään käytettyjä menetelmiä sekä prosessin eri vaiheiden kulkua. Tuotos esitellään ja sen arviointia tuodaan ilmi. Lopuksi pohdinnassa käydään läpi prosessin luotettavuutta ja eettisyyttä, johtopäätöksiä sekä omaa oppimista ja työn jatkokehittämistä.

2 Varhaiskasvatus

2.1 Varhaiskasvatus Suomessa

Suomessa varhaiskasvatus tarkoittaa lapsen tarkoin suunniteltua sekä tavoitteellista kasvattamista, sekä opetuksen että hoidon muodostamaa yhtenäistä kokonaisuutta, joka painottuu erityisesti pedagogiikkaan. Suomessa varhaiskasvatus on lain säätelämä, suunnitelmallista toimintaa, jonka tavoitteena on tukea lasten kokonaisvaltaista kehitystä, kasvua sekä hyvinvointia (Salminen & Poikonen 2017.) Suomessa varhaiskasvatuksen toimintaa ja sisältöä määrittää varhaiskasvatuslaki:

Tätä lakia sovelletaan kunnan, kuntayhtymän ja yksityisen palveluntuottajan järjestämään tai tuottamaan päiväkotitoimintaan ja perhepäivähoitoon. Tässä laissa tarkoitettua päiväkotitoimintaa ja perhepäivähoitoa saa järjestää ja järjestäjälle tuottaa kunta, kuntayhtymä ja 9 luvussa tarkoitettu yksityinen palveluntuottaja. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 1 §.)

Varhaiskasvatus on olennainen osa Suomessa toimivaa koulutusjärjestelmää, ja yksi tärkeimmistä vaiheista lapsen kasvun ja kehityksen taipaleella. (Opetushallitus 2021). Suomessa varhaiskasvatus kattaa lapsen ikävuodet 0–6 eli ensivuodet vauva ikäisestä esikoulun aloitukseen saakka. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tuottaa lapsen kehitystä, kasvua ja oppimista tukevaa palvelua. Se toimii myös tukena lapsen huoltajille kasvatustyössä sekä tukee lapsen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Varhaiskasvatuksessa lapsille opetetut taidot tukevat ja vahvistavat lapsen toimijuutta ja osallisuutta osana yhteiskuntaa. Varhaiskasvatusta Suomessa ohjaavat varhaiskasvatussuunnitelmat. Nämä muodostuvat kolmesta eri tasosta, joista koostuu siten valtakunnallisesti käytössä olevat varhaiskasvatuksen suunnittelun perusteet sekä kunnittain paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ja lopulta lasten yksilölliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatuksen perusteet ovat tukena ja ohjaamassa varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä. Ne ovat turvaamassa yhdenvertaista ja laadukasta opetusta koko maassa. Paikallisen varhaiskasvatuksen suunnitelman laativat kunnat aina valtakunnallisten varhaiskasvatuksen perusteiden

pohjalta. Kolmannessa tasossa lapselle tehdään päiväkodissa tai perhepäivähoidossa oma varhaiskasvatussuunnitelma eli lapsen vasu, jota täsmennetään säännöllisesti lapsen omien tarpeiden mukaan. Se toteutetaan aina yhdessä huoltajien sekä lapsen kanssa. (Opetushallitus 2021.)

Velvollisuus varhaiskasvatuksen järjestämisestä lakisääteisesti on aina kunnalla. Kunnalla on varhaiskasvatuksen järjestämisvelvollisuus siinä laajuudessa ja sellaisin toimintamuodoin, kun siihen on tarve. Huomioitava on, että palveluja toiselta palvelujentuottajalta hankkiessa on kunnan sekä kuntayhtymän oltava varmoja siitä, että hankittavat palvelut vastaavat edellytettävää tasoa. Tason tulee olla sama, kuin vastaavalta kunnalliselta toimijalta. Kunnan on toiminnassaan pyrittävä toimimaan siten, että varhaiskasvatusta on järjestettävä lähellä palvelun käyttäjiä. Kunnan on huomioitava asutuksen sijainti ja liikenneyhteydet. Päiväkodin toiminta kalenterivuoden aikana ja aukioloajat vuorokaudessa on järjestettävä myös tarpeen mukaan. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 5 §.)

Opetushallitus on määrännyt ja määritellyt varhaiskasvatuslakiin pohjaten varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tarkoituksena on edistää varhaiskasvatuksen toteuttamisessa yhdenvertaista ja tasa-arvoista palvelua koko maassa, ja tuottaa lakien määrittämiä sekä erikseen säädettyjä varhaiskasvatuksen tavoitteita. Tavoitteissa on myös huomioida esimerkiksi varhaiskasvatuksen laatua, sekä sen jatkuvaa kehittämistä hallitusti ja suunnitellusti eteenpäin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös tuotu esille varhaiskasvatuksen toteutusta koskevia keskeisiä sisältöjä ja huomioon otettavia asioita. Suunnitelmassa on mainittu myös vastuu huolehtia ja toteuttaa lapsen huoltajan, lapsen ja varhaiskasvatuksenjärjestäjän välistä yhteistyötä. Perusteissa on määritelty myös monialainen yhteistyö, sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman yksilökohtainen sisältö. Opetushallitus vastaa näistä valmisteluista yhteistyötä tehden tarvittavien tahojen kanssa. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 21 §.)

2.2 Varhaiskasvatuksen tavoitteet

Tavoitteeksi varhaiskasvatuksessa nousee erityisesti tukeminen eri muodoin ja teoin. Tavoitteisiin kuuluu se, että jokaisen lapsen iän sekä kehityksen mukaisesta yksilöllisestä ja kokonaisvaltaisesta kasvamisesta, kehittymisestä ja terveydestä sekä hyvinvoinnista huolehditaan kaikilla eri osa-alueilla. Lisäksi tavoitteeksi nousee myös tuki, jossa huomioidaan jokaisen yksilön oppimisen edellytyksiä, edistetään lapsen elinikäistä oppimista ja huomioidaan koulutuksellista tasa-arvoa. Lapsen leikkimiseen, liikkumiseen, sekä taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuva monipuolinen pedagoginen toiminta on yksi tärkeä tavoite varhaiskasvatuksessa. Se myös mahdollistaa myönteisen oppimiskokonaisuuden ja sen myötä muitakin erilaisia positiivisia kokemuksia kasvua tukemaan. Sen tarkoitus on myös turvata lapselle kehittävä ja oppimista tukeva kasvatusympäristö. Kaiken taustalla on ajatus turvata lapselle turvallinen ja kunnioittava toimintamalli, ja mahdollisimman vakiintuneet vuorovaikutussuhteet lasten ja lasten kanssa toimivien ammattilaisten välille. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 3 §.)

Tavoitteena on myös antaa ja taata kaikille lapsille yhdenvertaisesti mahdollisuus varhaiskasvatukseen sekä edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolien välistä tasa-arvon toteutumista. Tavoitteisiin sisältyvät myös valmiudet ymmärtää sekä kunnioittaa erilaisia kulttuuriperinteitä, jokaisen kielellistä sekä kulttuurista ja uskonnollista tai katsomuksellista taustaa. Varhaiskasvatus kattaa myös tavoitteen tunnistaa jokaisen lapsen yksilöllistä tuen tarvetta, sekä sitä tukien järjestettävän tarkoituksenmukaisen tuen varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä. Tarvittaessa se toteutetaan monialaisessa yhteistyössä eri toimijoiden kanssa aina yksilöllinen kokonaisuus huomioon ottaen. Lisäksi tavoitteena on monipuolisesti kehittää lapsen yhteistyö- sekä vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimijuutta eri muodoin kootuissa vertaisryhmissä, sekä opettaa eettisesti vastuulliseen toimintaan, ja kestävään toimintatapaan. Myös lapsen opettaminen toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan tasavertaiseen jäsenyyteen kuuluvat tavoitteisiin. Sen tarkoitus on myös varmistaa, että lapsi saa osallistua ja vaikuttaa omissa asioissaan. Lapsen tulee saada toimia yhteistyössä huoltajansa kanssa, kun käsitellään asioita, joilla taataan ja turvataan lapsen tasapainoista

kehitystä ja hyvinvointia. Tärkeä tarkoitus on myös tukea lapsen huoltajaa lapsen kasvattamisessa. (Varhaiskasvatustilasto 540/2018, 3 §.)

2.3 Oppimisen alueet pedagogiikan keskiössä

Pedagogiikka itsessään tarkoittaa monitieteistä, erityisesti kasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua sekä käsiteltyä, ammattihenkilön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa. Sillä pyritään toteuttamaan lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia sekä oppimista. Tarvitaan asiantuntemusta, jotta pedagogiikka painottuu ja näkyy erilaisilla tavoilla varhaiskasvatuksessa. Asiantuntemus auttaa ammattihenkilöitä saavuttamaan yhtenevän linjan siitä, millä menetelmillä ja tavoilla lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaiten tukea. (Opetushallitus 2022, 11–12.)

Oppimisen eri alueet kuvastavat hyvin varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa, sekä sen erilaisia keskeisiä tavoitteita. Lapsille on tärkeää saada erilaisia elämyksiä oppimisen liittyvistä erilaisista osa-alueista. Oppimisen alueet ovat toisiaan huomioon ottavia kokonaisuuksia, joita yhdistetään ja muokataan yksilöllisesti lasten mielenkiinnon kohteiden sekä yksilöllisen osaamistason mukaan. Nämä alueet on jaettu viiteen kokonaisuuteen: Kielten rikas maailma, Ilmaisun monet muodot, Minä ja meidän yhteisömme, Tutkin ja toimin ympäristössäni, Kasvan, liikun ja kehityn. Näistä riippumatta ovat lasten omat mielenkiinnon kohteet ja esiin nousevat kysymykset koko oppimisen keskeinen huomiota otettava lähtökohta. Tavat miten näitä kyseisten alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelevat valikoitujen aiheiden, tilanteiden ja jokaisen lapsen oman yksilöllisen oppimisen mukaan. Kasvatustieteellisen tehtävänä on varmistaa, että tämä toiminta on eri-ikäisten lasten kehitystä, ja kasvua sekä jatkuvaa oppimista tukevaa. (Opetushallitus 2022, 26.) On tärkeää ottaa huomioon lapsen uteliaisuus ja oma halu oppimiseen. Lapset oppivat leikin, liikkumisen, tutkimisen, taitelun ja itseilmaisun kautta. (Salminen & Poikonen 2017, 64.)

2.4 Varhaiskasvatusta ohjaava arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustassa on tiettyjä yleisperiaatteita. Niitä ovat lapsen edun ensisijaisuus, syrjintäkielto sekä kohtelu, joka on yhdenvertaista ja tasa-arvoista. Lisäksi niitä ovat myös lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun. Lapsen oma mielipide tulee myös ottaa huomioon. Varhaiskasvatuksessa tehtävänä on suojata sekä edistää kaikkien lasten oikeutta saada hyvä ja turvallinen lapsuus. Varhaiskasvatuksessa nousee myös esille käsitys lapsuuden itseisarvosta. Halutaan tuoda esille kaikkien ihmisten ainutlaatuisuutta ja sitä, että he ovat sellaisenaan arvokkaita. (Opetushallitus 2022, 10–11.)

Arvoperusta pohjautuu eritoten lapsen omaan itseisarvoon ja lapsen itsensä oikeuksiin sekä lapsen omaan kokemusmaailmaan. (Salminen & Poikonen 2017, 64). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat laadittu tiettyyn oppimiskäsitykseen perustuen, minkä mukaisesti lapsi kasvaa, kehittyy sekä oppii vuorovaikutuksessa toisten ihmisten sekä oman lähiympäristönsä kanssa. Oppimiskäsitys pohjaa myös näkemykseen siitä, että lapsi on itse aktiivisena toimijana erilaisissa arjen ja elämän eri tilanteissa. Oppiminen on jatkuvaa, sekä kokoaikaista kaikkialla missä lapsi on. Siinä yhdistyy lapsen eri tiedot asioista, omat yksilölliset taidot, lapsen oma toiminta tilanteessa, sekä eri tuntemukset, tunteet ja aistihavainnot kuten keholliset kokemukset, kieli sekä ajattelu. On siis oleellista, että uusillakin opittavilla asioilla on jonkinlainen ”omakohtainen” yhteys lapsen kehittymässä oleviin valmiuksiin sekä esimerkiksi muuhun esille nousevaan lapsen omaan kokemusmaailmaan ja/tai mahdolliseen kulttuuriseen taustaan. (Opetushallitus 2022, 11–12.)

Erilaiset positiiviset tunnekokemukset, lapsen turvallinen olo ja erilaiset turvalliset vuorovaikutussuhteet edistävät lapsen oppimista. Vertaisryhmä ja tunne johonkin ryhmään kuulumisesta on lapselle oppimisen ja osallistamisen näkökulmasta erittäin oleellisia ja huomioon otettavia asioita. Lapsen pitää saada oppimisensa tueksi aikuisen ohjaamista sekä tukea eri tilanteisiin. Varhaiskasvatuksessa on myös tärkeää ymmärtää leikin arvo ja merkitys lapselle. Huomioon on otettava pedagoginen näkökulma kokonaisvaltaisen kehittymisen kannalta,

sekä myös lapsen hyvinvoinnin kannalta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka on perustavalla tavalla tarkoin määritelty arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, hänen lapsuudestaan, sekä eri tavoista oppimiseen liittyen. (Opetushallitus 2022, 11–12.)

2.5 Tukitoimet varhaiskasvatuksessa

Laadukkaaseen varhaiskasvatukseen kuuluu kehityksen ja oppimisen tuen järjestäminen sitä tarvitseville lapsille. Mikäli lapsella tunnustetaan joitain tuen tarpeita, hänelle järjestetään tukea tarkoituksenmukaisesti ja tarvittaessa moniammatillisesti. Tukea järjestetään huomioiden erityisesti lapsen omat vahvuudet sekä tarpeet, jotka liittyvät oppimiseen ja kehitykseen. Kun kehityksen ja oppimisen tukea lähdetään rakentamaan, se koostuu lapsen yksilöllisistä tarpeista sekä ratkaisuista, joita tehdään oppimisympäristöissä ja yhteisön kesken. Lapsen huoltajat, lapsi, varhaiskasvatuksen opettaja, varhaiskasvatuksen erityisopettaja ja varhaiskasvatuksen muu henkilöstö ovat kaikki yhdessä havainnoimassa lapsen mahdollisia tuen tarpeita sekä suunnittelemassa, toteuttamassa ja arvioimassa annettavaa tukea. Mikäli on tarpeellista, sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoilla on velvollisuus osallistua tähän tuen suunnittelu-, toteutus- ja arviointiprosessiin. (Opetushallitus 2018, 54.)

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan hänen tarvitsemansa tuki. Kirjattavia asioita ovat vastuunjako annettavaan tukeen liittyen sekä lapselle annettavat tukitoimenpiteet, kuinka niitä toteutetaan ja arvioidaan. Varhaiskasvatuksessa toteutetaan päivittäin kehityksen ja oppimisen tukea. Ensisijaisesti tukijärjestelyt ovat joustavia ratkaisuja lapsen omassa varhaiskasvatusryhmässä. Tukea tarvitsevien lasten etu ja tuentarve tulee huomioida, kun arvioidaan lapsiryhmän kokoa. Ryhmän täytyy olla sellainen, että kaikkien lasten kohdalla on mahdollista saavuttaa varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet. Tuen järjestäminen erityisryhmässä osittain tai kokonaan on myös mahdollista lapsen edun sitä vaatiessa. (Opetushallitus 2018, 55.)

Varhaiskasvatuksen tukitoimet ovat varhaiskasvatuksen tietoista tehostamista, suunnitelmallista päivittäisen toimintaympäristön ja toiminnan arviointia sekä tarpeen tullen muokkaamista lasten henkilökohtaisten tarpeiden mukaisesti. Varhaiskasvatuksessa tukitoimina voidaan muokata ympäristöä sekä kasvatustoimintaa lapsen tarpeiden mukaan. Kuntouttavia elementtejä ja asioita lisätään lapsen arkeen mukaan tarpeen ilmetessä ja suunnitelmallisesti lapsen kehityksen tueksi. Varhaiskasvatusympäristö on fyysisten, psyykkisten sekä sosiaalisten tekijöiden kokonaisuus. Fyysisellä toimintaympäristöllä tarkoitetaan esimerkiksi tiloja, joissa toimitaan, erilaisia toimintaryhmiä sekä erilaisia materiaaleja ja välineitä. Psyykkinen toimintaympäristö taas pitää sisällään esimerkiksi päivähoidon ilmapiirin, jossa päivittäin toimitaan, sekä sen toimintamuodot, joita käytetään. Sosiaalinen toimintaympäristö tarkoittaa kasvattajien ja lasten välistä vuorovaikutusta. Kaikkia näitä ympäristöjä voidaan muokata lapsen tuen tarpeen mukaisesti. Lapsen tuen tarpeen arvioinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti siihen, millaisia yksilöllisiä lapsella on eri ympäristöissä tai kasvatuksellisissa tilanteissa. Niistä on tärkeää ottaa huomioon myös niihin liittyvät tuen ja ohjauksen tarpeet. (Opetushallitus 2022, 37–39.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet uudistuivat 18.2.2022. Tällöin suunnitelmaan määriteltiin yleinen, tehostettu sekä erityinen tuki. Yleinen tuki tarkoittaa hyvää ja turvallista varhaiskasvatusta, jota päiväkodissa tarjotaan kaikille. Tuen tehostaminen on tämän yleisen tuen lisäämistä, kohdentamista sekä muokkaamista. On lapsen oikeus saada varhaiskasvatukseen osallistuessaan yleistä, tehostettua tai erityistä tukea, siten kuin voimassa olevassa varhaiskasvatuslaissa on säädetty. Oikea-aikaisesti ja lapselle yksilöllisesti suunnitellulla tuella on tarkoitus edistää lapsen erilaisten tarpeiden mukaista oikeanlaista tukea. Se turvaa myös lapsen kehitystä, oppimista sekä yleistä hyvinvointia. Samalla on tarkoituksena ehkäistä lapsen ongelmien syntyä ja kasvamista, sekä ongelmien monimuotoistumista ja sen tuomaa riskiä syrjäytymiseen. Tuen saaminen ei edellytä minkäänlaista lääketieteellistä diagnoosia tai esimerkiksi muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon antamaa lausuntoa. (Opetushallitus 2022, 50–53.)

Tuen kolmiportaisuus koostuu siis seuraavasti: Yleinen tuki on kolmiportaisen tuen ensimmäinen kohta lähteä vastaamaan lapselta nousseeseen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki koostuu yksittäisten eri tukien muodostamista ratkaisusta, kuten esimerkiksi pedagogisista tukitoimista tai ratkaisuista. Tukitoimet ovat sellaisia, että niillä voidaan puuttua tilanteeseen mahdollisimman pikaisesti. Tällöin tuki on myös lyhytkestoista ja matalampaa verrattuna seuraaviin tuen asteisiin. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin voidaan hyödyntää esimerkiksi erilaisia materiaaleja, välineitä ja erityisopettajan antamaa hetkellistä tukea. Yleiseen tukeen ei tehdä hallintopäätöstä, vaan se on aina tarvittaessa annettavaa. Seuraavana askeleena tulee tehostettu tuki. Tehostettua tukea toteutetaan yleisen tuen ollessa riittämätöntä. Tehostettu tuki otetaan käyttöön heti tarpeen ilmettyä. Sitä voidaan antaa lyhyt tehostettu pätkä tai tarvittaessa pidempään niin kauan, kuin lapsi sitä tarvitsee. Oikea-aikaisuus ja säännöllisyys ovat tärkeitä asioita tukea järjestettäessä. Tehostetun tuen antamiseen tarvitaan hallintopäätös. Kolmantena tukena on erityinen tuki. Sitä annetaan lapselle silloin, kun yleinen tai tehostettu tuki eivät ole riittäviä. Mikäli lapsen tarve vaatii, tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla. Useat tukimuodot ja -palvelut muodostavat erityisen tuen. Erityistä tukea annetaan sitä tarvitsevalle lapselle jatkuvasti sekä kokoaikaisesti. Erityisen tuen antaminen on myöskin hallintopäätöksen takana. Lasten saama tuki koostuu erilaisista pedagogisista, rakenteellisista ja hoidollisista tuen muodoista. (Opetushallitus 2022, 53–55.)

Varhaiskasvatuslaki muuttuu 1.8.2022. Varhaiskasvatussuunnitelmaa tullaan päivittämään perusteellisesti, esimerkiksi perusteasiakirjan käsitteet, asiakirjan käsitteet ja lähdeviitteet korjataan vastaamaan uutta lakia. Kaikista isoimmat muutokset tulevat kuitenkin koskemaan lapselle tarjottavia tukia kehitykseen ja oppimiseen liittyen. Ennen tulevaa päivitystäkin on lapsilla ollut oikeus tukeen. Lakimuutoksessa kuitenkin lapsille päivitetään aiempaa tarkemmin kolmiportaisen tuen mallin mukaisesti tuen eri tasot sekä muodot. Määrittämiseen tulee myös se, miten tukea lapsille annetaan. Päättävänä on taata tasa-arvoinen asema kaikille lapsille Suomessa. Tuen antaminen on lakimuutoksen jälkeen aiempaa huomattavasti velvoittavampaa. Useassa kunnassa on jo järjestetty lapsen tuki kolmiportaisen tuen mallin mukaisesti. Uuden lain sekä sen tuomien

perusteiden mukaisesti sitä edellytetään jatkossa kaikilta Suomen kunnilta. (Opetushallitus 2021.)

Tuen kolmiportaisuus oli kirjattu Liperin Tuen käsikirjaan jo ennen, kuin se tuli osaksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteita. Liperissä Tuen järjestämistä ohjaavat varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen opetussuunnitelmat. Lisänä ohjaavana asiakirjana toimii valmistumassa oleva Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma (v.2019–2022), jonka tavoitteet muodostuvat ympäristön, kasvun ja kasvatuksen kehittämisen ympärille. Kolmas ohjaava asiakirja on Liperin kunnan Laaja hyvinvointikertomus 2017–2020, jonka painopistealue on Lasten ja nuorten turvallinen kasvu ja kehitys. Tuen käsikirjassa mainittaviin tavoitteisiin kuuluu lasten, nuorten ja vanhempien yhteisöllisyyden ja osallisuuden lisääminen. Tavoitteena on myös palvelujen oikea-aikaisuus ja asiakas-tarvelähtöisyys. Tuki viedään kasvuympäristöön ja palvelujen vaikuttavuutta arvioidaan. Lisäksi käsikirjassa on mainittu tavoitteena edistää lasten ja nuorten mielenterveyttä, sekä lasten ja nuorten osallistumisen lisääminen kunnan, liperiläisten yhdistysten ja järjestöjen tapahtumiin, sekä lasten ja nuorten turvallinen arki. Tukemisen lähtökohtana ja taustana on inklusiivinen ajattelumalli, laadukas sekä turvallinen päivä, ja tilanteisiin varhainen puuttuminen. Tavoitteena luoda yhteiset käytännöt kolmiportaiselle tuelle, sen ajattelumallin ja toimintatapojen sekä dokumentoinnin osalta. Tuen käsikirjasta löytyy uusi toimintamalli, yksilöllisen tuen polku, jossa monialaisen verkostoyhteistyön avulla suunnitellaan ja arvioidaan oppilaan tuen tarvetta sekä koulupolkua. Yksilöllisen tuen polun verkostoyhteistyö pohjautuu SiunSoten vastuutyöntekijä-malliin. (Naumanen & Pasanen 2018.)

Lapsen tarvitessa tukea hänen kasvuunsa, kehitykseensä tai oppimiseensa liittyvissä asioissa varhaiskasvatuksen erityisopetus auttaa lasta ja hänen perhettään. Myös varhaiskasvatuksessa toimitaan inklusion periaatteiden mukaan. Lapsi on ensisijaisesti aina ryhmän jäsen, ja sen mukaisesti kaikki tukitoimet ovat osa normaalia toimintaympäristöä. Toimintaa järjestettäessä huomioidaan kaikkien lasten mahdollisuudet toimia toistensa kanssa. Tavallinen vasuun perustuva varhaiskasvatuksen arki tukee aina poikkeuksetta kaikkia lapsia. Kaiken tukemisen tavoitteena on auttaa lasta olemaan omana yksilönään yhteisön tasa-arvoinen jäsen. Yksilöllinen huomioiminen sekä tukeminen ovat normaalia

toimintaa eikä erillinen toimenpide tuentarpeessa olevalle lapselle. Kolmiportaisen tuen yleiseen tukeen kuulu kasvatuksen ja opetuksen tietoinen tehostaminen sekä suunnitelmallinen ja päivittäinen toiminnan arviointi ja muokkaus lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Tarkoituksena on tukea lapsen vuorovaikutusta kasvattajien kanssa, lasten keskinäistä vuorovaikutusta, lapsen oppimisen taitoja, lapsen sosioemotionaalista elämää, kielellistä kehitystä tai motorista kehitystä. Kun työskennellään yhteistyöverkostoina, otetaan aina huomioon lapsen ja perheen elämä yhtenäisenä kokonaisuutena. Inklusion mukaisesti jokainen lapsi käy omaa kotiaan lähinnä olevassa varhaiskasvatuspaikassa, ja tästä syystä kunnassa ei ole erillisiä erityisryhmiä tai varsinaisia integroitua pienryhmiä. Lapsen varhaiskasvatuspaikka sovitaan aina yhdessä perheiden kanssa ja lapsen yksilölliset tarpeet otetaan päätöksenteossa huomioon. Pyritään siihen, että lapsella on mahdollisuus tutustua ja kiintyä ihmisiin, ympäristöön ja kulttuuriin, jotka ovat lähellä hänen omaa kotiaan. (Liperin hyvinvointilautakunta 2019).

2.6 Varhaiskasvatussuunnitelma Liperin varhaiskasvatuksessa

Opinnäytetyömme raportointivaiheessa Liperin varhaiskasvatussuunnitelma eli vasu 2019 perustuu varhaiskasvatuslakiin (540/2018), valtakunnallisen vasun perusteisiin 2018 sekä yhteisiin Joensuun seudulla tehtyihin linjauksiin. Liperin varhaiskasvatussuunnitelmaan on kirjattu tavoitteita hyvin pitkälti valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti. Liperin varhaiskasvatussuunnitelmassa painotetaan erityisesti positiivista pedagogiikkaa, leikkiä, liikuntaa, aktiivista oppimista, monilukutaitoa, kielikasvatusta -ja tietoisuutta, inklusiota sekä Green Care -toimintaa. Kaiken toiminnan taustalla sekä tavoitteena on lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen. Päivittäisessä arjessa näkyvät vahvasti varhaiskasvatuksessa toteutettavat perustoiminnot, kuten esimerkiksi musiikkikasvatus, kädentaidot sekä askartelu, liikuntakasvatus, kirjallisuus ja lukeminen. (Liperin hyvinvointilautakunta 2019.)

Liperissä kunnan tavoitteena on tukea liperiläisten hyvinvointia vauvasta vaariin. Jokaiselle varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella tehdään vasu, joka on henkilökohtainen. Siihen kirjataan lapsen oppimisen, kasvun ja kehityksen

etenemistä yhdessä lapsen, lapsen huoltajien, opettajan ja lähikasvattajan kanssa. Lapset osallistuvat aina mukaan vasukeskusteluun. Päävastuu lasten vasujen tekemisestä on ryhmän vastaavalla opettajalla. Lapsen suunnitelma tehdään sähköisesti, ja se on koko ajan huoltajien ja henkilökunnan saatavilla. Vasun tekemiseen voi osallistua tarvittaessa myös muita yhteistyötahoja, mikäli se on tilanteessa tarpeellista. Lapsen vasua rakennetaan lapsen oppimisen ja kehityksen mukaisesti. Se on jatkuvasti tiimipalavereissa läsnä oleva asiakirja, minkä vuoksi siitä tärkeä kasvattajien työväline. Vasu on asiakirja, joka on salassa pidettävä. (Liperin hyvinvointilautakunta 2019).

3 Vuorovaikutus ja kommunikaatio

3.1 Vuorovaikutus ja kommunikaatio varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutuksella tarkoitetaan vastavuoroista reagoitua, jossa tärkeäksi asiaksi nousee se, että yritämme ymmärtää vuorovaikutuksessa kanssamme olevia henkilöitä (Ranta 2021, 59). Ollessaan toistensa seurassa ihmiset ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Lapsi ottaa malleja häntä ympäröivien ihmisten keskeisistä vuorovaikutussuhteista sekä opettelee sosiaaliseen maailmaan osallistumista. Oppimaansa hän hyödyntää ja mukauttaa myöhemmin ikäkaveriryhmissään. Jotta lapsi voi toimia ryhmänsä aktiivisena jäsenenä, hänen on saatava vertaisryhmänsä hyväksyntä. Päiväkodissa opittavia tärkeitä taitoja ovat ongelmanratkaisu, jakaminen, yhteistyö ja toisen asemaan asettuminen. (Koivunen & Lehtinen 2016, 175–176.)

Kommunikointi kuuluu vuorovaikutustaitoihin, ja se pitää sisällään aloitteellisuuden, vastaamisen toisen aloitteisiin, palautteen sekä minä-viestit (Koivunen & Lehtinen 2016, 175). Lapsen kyky kommunikoida kehittyy kielellistä kykyä aikaisemmin (Huuhtanen 2011, 13). Erään määritelmän mukaan kommunikaation kolme päätekijää ovat viestien lähettäminen, vastaanottaminen sekä tulkitseminen. Viestien vastaanottaminen ja tulkitseminen siten, kuin lähettäjä on ne tarkoittanut, on osa onnistunutta kommunikaatiota. On tärkeää, että lapsille

pyritään löytämään yhteisesti käytettyjä sopivia kommunikaatiomenetelmiä. Kun sovittuja kommunikaatiomenetelmiä käytetään joka paikassa, lapsen tarpeista ja viesteistä tulee helpommin ymmärrettäviä. Toimivien vuorovaikutusmenetelmien avulla lapsen on helpompi vaikuttaa ja osallistua asioihin. Tämän lisäksi myös väärin tulkittujen tai huomiotta jääneiden viestien aiheuttamat riidat ja itkut voidaan välttää. Vuorovaikutus, jossa toisen viestejä on hankala tulkita, voi olla ahdistavaa. Kun vuorovaikutukseen saadaan luotua toimivia malleja, sen määrä lisääntyy ja selkeytyy. Tällöin vuorovaikutustilanteista kehittyy sen osanottajille mielekkäitä ja luontevia kokemuksia. (Szegda & Hokkanen 2009, 13–14.)

Kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus ei ole pelkästään puhuttua kieltä, vaan siihen sisältyvät myös kaikki ihmisen tuottamat nonverbaaliset viestit. Näitä nonverbaalisia viestejä ovat esimerkiksi ilmeet, eleet, kehon asennot, äänensävyt ja -painot sekä vastavuorovaikuttajaan pidettävä fyysinen etäisyys. Toisten lähettämiä nonverbaalisia viestejä tarkkaillaan, ja niiden perusteella tehdään johtopäätöksiä. Ihmisen verbaalinen ja nonverbaalinen viestintä voivat olla keskenään ristiriidassa, mikä voi aiheuttaa vastavuorovaikuttajassa hämmennyksen tunteita. Työskenneltäessä pienten lasten kanssa vuorovaikutuksen sanattomien viestien rooli korostuu. Aikuisten keskeinen vuorovaikutus rakentuu yleisesti puhutun kielen varaan, kun taas lapset käsittelevät vuorovaikutustapahtumaa enemmänkin kokonaisuutena. Lapselle vuorovaikutustilanteen sanattomat viestit kertovat paljon enemmän vastavuorovaikuttajan aikeista kuin puheessa käytetyt sanat. (Ahonen 2017, 58–59.)

Aikuisen ja lapsen välinen suhde alkaa rakentua yhteisestä ensikohtaamisesta lähtien. Lapsen esille tuomia asioita on tärkeää arvostaa, jotta suhteesta muodostuisi positiivinen. Vuorovaikutustilanteissa aikuisen on oltava aidosti läsnä. Aikuisen oma olemus, eleet, lapsen tasolle meneminen, jatkokysymysten esittäminen ja puheenvuoron loppuun kuunteleminen ovat asioita, joiden avulla aikuinen voi osoittaa oman kiinnostuksensa lapsen kertomaa kohtaan. (Ranta 2021, 57–59.) Kokemukset, joita lapsi on saanut hänen ja aikuisten välisestä vuorovaikutuksesta vaikuttavat lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymiseen. Sensitiivisen aikuisen ja lapsen välillä tapahtuvan vuorovaikutuksen tunnusmerkkeinä voidaan pitää säätelevää, tyydyttävää sekä rikastuttavaa vuorovaikutusta.

Säätävä vuorovaikutus rauhoittaa tunteita vastaanottamalla ja niitä käsittelemällä. Lasta autetaan toiminnan ja sääntöjen hahmottamisessa. Tyydyttävä vuorovaikutus tarkoittaa emotionaalisiin ja fyysisiin tarpeisiin vastaamista saman aikaisesti. Rikastuttavassa vuorovaikutuksessa aikuinen innostuu ja kiinnostuu lapsen omista ajatuksista. Tällöin aikuinen ei katkaise lapsen aloitteita ja antaa hänelle sopivasti haasteita tukien tarvittaessa. Vuorovaikutus on lapselle vahingollista sen ollessa välinpitämätöntä, tunkeilevaa, lapsen aloitteita katkaisevaa ja vihamielistä. (Koivunen & Lehtinen 2016, 174.)

Laadukas pedagogiikka ja laadukas vuorovaikutus nitoutuvat tiiviisti toisiinsa. Oma persoona on näkyvästi esillä kasvatustyössä, minkä vuoksi vuorovaikutus on sen tärkein laatukriteeri. Kun kasvattaja kehittää vuorovaikutustaitoja, hänen pedagogisesta toiminnastaan tulee laadukkaampaa. Näin myös kasvattajan ja lasten välinen suhde kehittyy paremmaksi. Vuorovaikutuksen laadun merkitys korostuu, kun puhutaan paljon sosiaalis-emotionaalista tukea tarvitsevista lapsista. Laadukas vuorovaikutus on jokaisen lapsen oikeus varhaiskasvatuksessa. (Ahonen 2017, 60.)

3.2 Kommunikaation merkitys lasten osallisuuteen

Osallisuus voidaan määritellä eri tavoin riippuen sanan käyttöyhteydestä. Osallisuuden syvin merkitys on kuitenkin se, että ihmisellä on mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa häntä koskeviin asioihin omassa yhteisössään. Tämä tarkoittaa asioiden suunnitteluun ja päätöksentekoon osallistumista sekä vastuun kantamista asioiden toteutuksesta. Varhaiskasvatuksen ammattilaisen tulisi pystyä tunnistamaan ja poistamaan esteitä, jotka tulevat osallisuuden toteutumisen tielle. (Turja & Vuorisalo 2017, 37.) Kieleen ja kommunikaatioon liittyvät ehdot ovat yksi osallisuuden toteutumisen perusedellytyksistä (Turja 2016, 47–50).

Yhteinen kommunikointi, tiedon saaminen, kuulluksi tuleminen sekä neuvottelujen käyminen vaativat yhteistä kieltä. Kommunikointikyky voidaan nähdä ensisijaisesti yksilöllisenä voimavarana, mutta tämän lisäksi se on ryhmässä vallitsevan toiminnan rakenteellinen tekijä. Lapsiryhmät ovat toisistaan erilaisia, kun

tarkastellaan verbaalisen ja nonverbaalisen kielen käytön ja ymmärtämisen laajuutta kyseisessä toimintaympäristössä. Lasten viestien tulkitseminen ja kommunikaation tukeminen on erilaista eri ryhmien välillä. Lapsella on oikeus saada tietoa, ja tämä onkin osallisuuden toteutumisen edellytyksenä. Toiminta on osallistujilleen ymmärrettävää ja merkityksellistä ainoastaan tiedon avulla. Tiedonvälitys mahdollistuu käytettyjen kommunikointikeinojen ja kielen avulla. (Turja & Vuorisalo 2017, luku 2.)

Kieli ja kommunikaatio liittyvät myös luottamuksen syntyyn, eikä osallisuuden tunnetta voi syntyä ilman luottamusta itseen ja muihin. Kun lapsi luottaa tilanteeseen, muihin ihmisiin ja itseensä toimijana, hän rohkenee esittää ajatuksiaan ja osallistua toimintaan. Ilman kokemusta ymmärretyksi ja hyväksytyksi tulemisesta tilanteessa ei voida rakentaa perusluottamusta. Perusluottamus vaatii näiden asioiden lisäksi sitä, että lapsella on mahdollisuus tulkita ympäristönsä ihmisiä ja tapahtumia itse. (Turja & Vuorisalo 2017, luku 2.)

Lapsen sosiaalisen todellisuus muodostuu hänen elämänsä tärkeistä ja merkityksellisistä ihmissuhteista. Näihin ihmissuhteisiin kuuluvat myös ammattikasvattajat. Käymällä vuorovaikutusta sosiaalisen todellisuuden kanssa, lapsi rakentaa kuvaa itsestään. Tämä onkin hyvin tärkeää lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. Erilaisiin sosiaalisiin yhteisöihin osalliseksi pääseminen tapahtuu ainoastaan vuorovaikutuksen avulla. Nämä yhteisöt voivat edistää tai haitata lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Sosiaalis-emotionaalisiin taitoihinsa tukea tarvitseva lapsi voikin joutua kokemaan ikäviä kokemuksia vuorovaikutus-tilanteissa. (Ahonen 2017, 59–60.)

3.3 Kuvat kommunikaation tukena

Englanninkielisestä termistä Augmentative and Alternative Communication tuleva lyhenne AAC tarkoittaa puhetta tukevaa tai korvaavaa kommunikointia. (Huuhtanen 2011, 15). Yleensä AAC-menetelmien tarpeen toteaminen on helppoa, mutta niiden käyttöönotto voi tuntua työläältä tai vaikealta. Mahdollisista alun hankaluuksista huolimatta AAC-keinojen käyttöön ottamisen hyödyllisyys

voidaan huomata käytännön työssä. Otettaessa uusia kommunikointikeinoja käyttöön on tärkeää, että yhteisössä panostetaan tiedottamiseen, yhteisten sääntöjen luomiseen ja noudattamiseen. (Huuhtanen 2011, 22.)

Erilaiset kuvat, piirrookset, tekstit, viittomat, eleet ja esineet ovat esimerkkejä siitä, kuinka asioita voidaan visualisoida, eli tehdä näkyväksi. Visualisoinnin avulla ympäristöstä voidaan tehdä lapselle ymmärrettävämpää, jolloin hän saa paremmat mahdollisuudet osallistumiseen ja tätä kautta osallisuuden tunteeseen. Visuaalisia menetelmiä voidaan käyttää kaikkien lasten kanssa. Niiden avulla pystytään tukemaan muun muassa kommunikointia, toiminnanohjausta, sosiaalisten tilanteiden hahmottamista, tunneilmaisun ja käyttäytymisen säätelyä sekä tarkkaavaisuuden säätelyä. Näihin asioihin liittyviä tuen tarpeita esiintyy myös lapsilla, joilla ei ole erityisvaikeuksien diagnoosia, joten visualisoinnin tärkeyttä ei tule aliarvioida. Visualisoinnilla voi olla suuri merkitys lapsen tukemisessa, vaikka hänellä olisikin sujuvat kommunikaatiotaidot. Lapsen toiminnanohjausta voi tukea visualisoinnin keinoin. (Hepola & Vaaraniemi 2012, 10–12.)

Visualisoinnilla pyritään tiedon vastaanottamisen helpottumiseen, ilmaisun tukemiseen, tarkkaavaisuuden ja toiminnanohjauksen tukemiseen tai haastavan käyttäytymisen vähenemiseen. Tiedon vastaanottaminen helpottuu, kun lasta autetaan suuntaamaan tarkkaavasuuttaan viestiin sekä ymmärtämään saamaansa tietoa kuvien avustuksella. Kuvat auttavat ympäristön ja sosiaalisten tilanteiden hahmottamisessa. Kuvien tavoitteena on tukea ilmaisua silloin, kun niitä tarvitaan helpottamaan lapsen ajatusten ilmaisua ja kuulijan mahdollisuutta ymmärtää häntä. Laajan näytön perusteella visuaaliset menetelmät tukevat puheen kehitystä. Toiminnanohjaus tarkoittaa sitä, että ihminen pystyy tavoitteelliseen toimintaan ja noudattamaan tilanteen vaatimuksia. Ennakointi, suunnittelu, joustava toteutus ja arviointi ovat toiminnanohjauksen keskeisiä vaiheita. Kuvat auttavat suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuutta. Ne myös kehittävät sisäistä eli toimintaa ohjaavaa puhetta. Näiden asioiden myötä visualisointi tukee toiminnanohjausta. Haastavan käyttäytymisen ennaltaehkäisemisen ja ongelmatilanteiden ratkaisemisen tukena visualisoinnilla havainnollistetaan, ennakoidaan ja jäsennetään asioita. Näin tarkoituksenmukainen toiminta ja oman toiminnan säätely kehittyvät. (Hepola & Vaaraniemi 2012, 10–11.) Lapsen

kielellinen kehitys on vahvasi yhteydessä hänen itsesäätelytaitojensa kehitykseen. Mikäli lapsella on huonot mahdollisuudet tulla kuulluksi ja ymmärretyksi, hänen on myös hankalampaa säädellä omaa käyttäytymistään. (Ahonen 2017, 20–21.)

Kuvien tai kyseisen kohteen osoittaminen on yksi ihmisen luontaisista kommunikaatiotavoista, joten kuvakommunikaatio ei välttämättä ole tarkoitettu erityiseksi kommunikaatiomenetelmäksi. Usein kuvilla pyritään ilmaisemaan viestejä tehokkaasti. (Huuhtanen 2011, 58.) Oheiskommunikointikeinoiksi voidaan kutsua muun muassa ilmeitä, eleitä ja ääntelyitä. Graafisessa kommunikoinnissa ei tule unohtaa näiden käyttöä tehostamassa sanomaa. (Huuhtanen 2011,49.)

Kommunikointiin tarkoitettuja kuvia voi valmistaa esimerkiksi valokuvista, piirretyistä kuvista ja lehtikuvista. Myös erilaiset internetin kuvapankit ovat lisääntyneet. On kuitenkin muistettava tarkistaa kuvien tekijänoikeudet, mikäli haluaa käyttää muiden ottamia tai tekemiä kuvia. Kuvia valittaessa on huomioitava se, kenelle tai millaiselle kommunikoinnin tasolle ne ovat tarkoitettu. (Huuhtanen 2011, 58–62.)

4 Esteettömyys osana yhdenvertaista ympäristöä

4.1 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus lasten oikeuksina

Perustuslaki toimii perustana kaikelle lainsäädännölle ja julkiselle vallankäytölle (Oikeusministeriö 2022). Perustuslaki vahvistaa Suomen valtiosäännön. Ihmisarvon loukkaamattomuus, yksilön vapaus ja oikeudet sekä oikeudenmukaisuuden edistäminen yhteiskunnassa ovat asioita, joita on turvattu valtiosäännöllä. (Suomen perustuslaki 1999/731, 1 §.) Kun julkista toimintaa järjestetään, on toiminnassa huomioitava tarkasti erilaiset lait ja huolehdittava niiden noudattamisesta. (Suomen perustuslaki 1999/731, 2 §.) Yhdenvertaisuus kuuluu ihmisen perusoikeuksiin. Lakiin on kirjattu, että lapsia tulee kohdella tasa-arvoisina

yksilöinä. Lapsen kehitystaso huomioiden, hänelle on annettava mahdollisuus vaikuttaa asioihin, jotka koskevat häntä. (Suomen perustuslaki 1999/731, 6 §.)

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaan ikä, kieli, alkuperä, kansalaisuus, vammaisuus, uskonto, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai jokin muu henkilöön liittyvä syy ei saa olla syrjintään johtavana perusteena (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 8 §.) Yhdenvertaisuuden toteutumisen arviointi toiminnassaan sekä yhdenvertaisuuden edistämiseksi vaadittaviin toimenpiteisiin ryhtyminen kuuluvat koulutuksen järjestäjän ja sen ylläpitämän oppilaitoksen tehtäviin. Edistämistoimenpiteiden on oltava tehokkaita, tarkoituksenmukaisia sekä oikeasuhtaisia. Niitä tehdessä on otettava huomioon oppilaitoksen voimavarat, toimintaympäristö ja muut olosuhteet. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 6 §.)

YK on laatinut vuonna 1989 sopimuksen lasten oikeuksista, joka tuli voimaan Suomessakin vuonna 1991 (Viitala 2006, 37–38). Yleissopimus lasten oikeuksista koskee kaikkia lapsia. Sopimuksen mukaisesti lapsen etu on asia, jonka tulisi tulla huomioiduksi kaikissa toimenpiteissä. Ilmaisuvapaus kuuluu joka ikiselle lapselle. Lapsen oma näkemys täytyy ottaa huomioon häneen itseensä liittyvissä asioissa. (Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1992, 2 artikla, 3 artikla, 12 artikla, 13 artikla.)

4.2 Esteettömyys

Esteettömyys on osa yhdenvertaisuuslakia. Se ei kosketa ainoastaan erityisryhmiä, vaan kaikkia kansalaisia. (Tanskanen & Suominen-Romberg 2009, 5.) Nykypäivänä esteettömyys nähdään hyvin laajan käsitteenä. Sitä ei enää liitetä ainoastaan fyysiseen liikkumiseen ja rakennetun ympäristön esteisiin. Jokaiselle täytyy olla mahdollista osallistua yhteiskunnan toimintaan riippumatta yksilön sukupuolesta, iästä, terveydentilasta tai fyysisestä, sosiaalisesta ja psyykkisestä toimintakyvystä. Liikkuminen, näkeminen, kuuleminen ja ymmärtäminen ovat asioita, joita tarkastellaan esteettömyyden näkökulmasta. (Putkinen 2009, 9.)

Esteettömyys tulee olla huomioitu, jotta yhteiskunta on tasa-arvoinen. Huomi-
oon otettavia asioita ovat rakennettujen tilojen, viestinnän ja palveluiden esteet-
tömyys. Näiden lisäksi esteettömyys sisältää sen, että jokainen voi osallistua
sujuvasti erilaisiin yhteiskunnan toimintoihin, joita ovat esimerkiksi työnteko,
harrastukset ja opiskelu. Esteettömyys ei tarkoita erityistoimia vaan sitä voidaan
pitää yhteiskunnan toimivuuden mittarina. (Putkinen 2009, 9–10.)

4.3 Kommunikaation esteet

Kun kommunikoinnin esteitä tunnistetaan, niiden poistaminen helpottuu. Esteet
voivat olla esimerkiksi kielellisiä, vuorovaikutuksellisia, tiedonsaannillisia, luotet-
tavuuteen liittyviä tai yhteiskunnallisia. Kielellisiä esteitä ilmaantuu silloin, kun
kommunikaatioon osallistujalla on vaikeuksia monimutkaisten kielellisten il-
mausten ymmärtämisessä ja hänen oma sanavarastonsa on rajallinen. Vuoro-
vaikutuksellisilla esteillä tarkoitetaan sitä, että toiselle ei anneta tarpeeksi aikaa
kommunikointiin tai hänen kommunikointitapojaan ei ymmärretä. Tiedonsaannil-
lisiä esteitä tulee silloin, kun henkilöllä ei ole keinoja, joita hän tarvitsisi tiedon-
hankintaan. Luotettavuuden esteitä ilmaantuu, mikäli vuorovaikuttajat eivät usko
toisiaan ja kyseenalaistavat toistensa viestejä. Yhteiskunnallisia esteitä ovat esi-
merkiksi kommunikointia estävät uskomukset ja ennakkoluulot. (Papunet 2019.)

Liisa Ahonen kertoo kirjassaan *Haastavat kasvatustilanteet, lämpimän vuorovai-
kutuksen käsikirja* (2017), haastavien kasvatustilanteiden esiintymisestä hänen
tutkimuksensa havainnointipäiväkodeissa. Hän kertoo, että haastavia kasvatus-
tilanteita syntyy kaikkien lasten kanssa, sillä lapsiryhmään ja ohjattuun toimin-
taan sopeutuminen on jokaiselle haastavaa. Tämän lisäksi pienen lapsen on
yleensä hankala sanoittaa omia tunteitaan, vaikka ryhmä olisikin muodostunut
hänelle jo turvalliseksi. Ahonen kirjoittaa aikuiskeskeisen toiminnan, jossa lap-
sen toimintaan osallistumista rajoittavat erilaiset vaatimukset, aiheuttavan eni-
ten haastavia kasvatustilanteita. Tällaisia olivat esimerkiksi ohjatut tuokiot ja siir-
tymätilanteet. Näissä tilanteissa aikuisten toiminnassa esiintyi joustamatto-
muutta, ja osa heistä ajattelikin vapauden lisäävän haastavia tilanteita.

Haastavia kasvatustilanteita esiintyi kuitenkin paljon vähemmän vapaamman toiminnan tilanteissa. (Ahonen 2017, 150–152.)

5 Aikaisempia tutkimuksia ja opinnäytetöitä

Sevon, ym. ovat julkaisseet vuonna 2021 vertaisarvioidun tutkimuksen varhaiskasvatuksen tiedelehti *Journal of Early Childhood Education Research*:ssa. Tutkimus koski lasten osallisuuden jännitteitä varhaiskasvatuksessa. Tutkimus toteutettiin tarkastelemalla Oiva – Lasten oikeudet ja osallisuus varhaiskasvatuksessa sekä esi- ja alkuopetuksessa -koulutukseen osallistuneiden henkilöiden puheita ja keskustelua koulutuksen aikana. Koulutukseen osallistui sekä kasvatustalouden ammattilaisia sekä tutkinto-opiskelijoita. Tutkimusperustaisuus sekä yhdenvertaisuutta, kuulluksi tulemistä ja dialogisuutta painottavat osallistavat menetelmät olivat koulutuksen tärkeitä periaatteita. Tutkimuksessa tarkasteltavia asioita olivat, kuinka lasten oikeudet ja osallisuus toteutuvat osallistujien mielestä, ja mitä esteitä he näkevät osallisuudelle varhaiskasvatusympäristössä. Tutkimusaineistoa analysoituaan tutkijat pystyivät tunnistamaan viisi erilaista lasten osallisuuteen liittyvää jännitettä. Yksi jännitteistä liittyi erilaisten lasten sekä heidän huoltajiensa osallisuuden mahdollisuuksiin. Koulutukseen osallistuneet pohtivat, kuinka voidaan varmistua kaikkien lasten osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksista osallisuuden perustuessa suurimmaksi osaksi verbaliiseen vuorovaikutukseen. Keskusteluissa jännitteeksi oli noussut myös työyhteisö ja arjen toimintakulttuuri. (Sevon, ym. 2021, 1, 121, 125, 128, 130.)

Elomaa, Mäensivu ja Saukkonen ovat tehneet vuonna 2020 opinnäytetyön nimeltään ”AAC-menetelmät osaksi Pilke musiikkipäiväkoti Onnimannin arkea”. Opinnäytetyö oli toiminnallinen, jonka tuotoksena syntyi opas AAC-menetelmien käytöstä varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyö sisälsi kvantitatiivisen tutkimuksen osuuden, jonka avulla selvitettiin, millaisissa tilanteissa päiväkoti Onnimannissa tarvittaisiin AAC-menetelmiä. Tutkimuskyselyn tuloksista ilmenee, että jokainen vastaaja oli saanut jotain kautta tietoa AAC-menetelmistä. Kaikki vastanneista kuitenkin kertoivat, että he kokivat heillä olevan vain jonkin verran

osaamista AAC-menetelmiin liittyen. Muut vastausvaihtoehdot olisivat olleet erittäin paljon osaamista, paljon osaamista tai ei ollenkaan osaamista. Kaikki toivoivat saavansa lisää tietoa AAC-menetelmistä. Yhdessä kyselyn kohdassa kuitenkin kysyttiin, mitkä AAC-menetelmistä ovat jo entuudestaan tuttuja vastaajille. Kuvat olivat tuttuja kaikille vastaajille, ja niitä käytettiin vastausten mukaan säännöllisesti päiväkodin arjessa. Arjen tilanteita, jossa AAC-menetelmiä käytettiin eniten, olivat erilaiset opetustilanteet. (Elomaa, Mäensivu & Saukkonen 2020, 2, 20–23.)

Vuonna 2019 valmistunut Nina-Maria Kottilan opinnäytetyö kartoittaa varhaiskasvattajien näkemyksiä tapaustutkimuksen avulla. Ryhmän toiminta ja toimintaympäristö, esteetön vuorovaikutus, yhteisöllinen toiminta, lasten osallisuus sekä toiveet projektin yhteisöllisten terapeuttien työstä olivat asioita, joihin opinnäytetyö kartoitti hankepäiväkotien työntekijöiden näkemyksiä. Aineisto on kerätty kyselylomakkeilla. Kun tarkastellaan varhaiskasvattajien vastauksia siitä, mitä esteetön vuorovaikutus tarkoittaa arjen työssä, eniten sen nähtiin olevan kuvien, viittomien ja eleiden käyttöä. Lasten omatoimisuutta, vuorovaikutusta ja itseohjautuvuutta tukiessa kuvat, viittomat ja elekieli nimettiin merkityksellisimmiksi asioiksi. Vuorovaikutuksen esteettömyyttä koettiin voitavan edistää ryhmän positiivisella ja hyväksyvällä ilmapiirillä sekä aikuisten kannustuksella ja tuella. Kun tarkastellaan kasvattajien vastauksia arjen toimivista asioista, vähiten mainintoja olivat saaneet rutiinit, ruokailut ja siirtymät. (Kottila 2019, 3, 31, 41–42, 45.)

Lida Huotari ja Tanja Lähtenevänoja kirjoittivat opinnäytetyön AAC-menetelmien käytöstä vuoropäiväkodissa. Näkökulmana oli menetelmien käytön yhtenäistämisen ohjeistuksen avulla. Tutkimuksessa tavoitteena oli kehittää päiväkodin kommunikaatioympäristöä niin, että se toimisi ja palvelisi mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti ja tehokkaasti tarpeen mukaisesti. Tavoitteena oli kannustaa päiväkodin koko henkilökuntaa AAC-menetelmien käyttöön liittyen ja menetelmän käyttöön ottamiseksi osaksi omaa työskentelyä. Opinnäytetyössä käytettiin osallistavaa havainnointia. Tarkoituksena oli selvittää, millainen päiväkodin kommunikaatioympäristö on sillä hetkellä ja millaisia AAC-menetelmiä heillä käytetään. Tulokset kertoivat päiväkodissa käytettävän erilaisia kuvia ja

viittomia puhetta tukevana ja osittain korvaavana kommunikaatiomenetelmänä. Opinnäytetyön tuotoksena tehtiin ja tuotettiin ohjeistus, joka on annettu päiväkodille. Ohjeistus tuli käyttöön päiväkodissa. Se auttoi myös uusien työntekijöiden perehdytyksessä. Tutkimus osoittaa, että päiväkodin kommunikaatioympäristöä on mahdollista edistää puhetta tukevilla ja osin korvaavilla AAC-menetelmillä. Kun kaikille työntekijöille on yhteinen opas, heidän on helpompi toteuttaa työssään puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä yhdenmukaisesti ja tehokkaasti. Tämä hyödyttää kaikkia päiväkodin lapsia, ja luo tasa-arvoisempaa toimintaympäristöä. (Huotari & Lähtenevänoja 2017, 2.)

6 Opinnäytetyön lähtökohdat

6.1 Opinnäytetyön toimeksiantaja

Opinnäytetyömme toimeksiantajana oli Liperin varhaiskasvatuksen tukitiimi. Raportoinnin hetkellä tukitiimiin kuuluu kaksi erityisopettajaa, perhetyöntekijä, hyvinvointipedagogeja ja hyvinvointikoordinaattori (Liperi.fi 2020). Tukitiimin jäsenet toimivat päivittäin varhaiskasvatuksen opettajien tai perhepäivähoitajien työparina. Laaja-alainen erityispedagoginen ja hyvinvointipedagoginen osaaminen ovat tukitiimin osaamisalaa, jota he tuovat osaksi päiväkodin arkea. (Liperin hyvinvointilautakunta 2019, 71.)

Tukitiimiläiset voivat osallistua lapsen vasukeskusteluun, mikäli sille on tarvetta. Arjessa toimiessaan he tekevät havaintoja lapsesta ja toiminnasta lapsen kanssa. Näitä asioita kirjataan lapsen omaan sähköiseen vasuun. Tukitiimiläisillä on myös koulutus Lapset puheeksi -työskentelymenetelmään. (Liperin hyvinvointilautakunta 2019, 71.)

6.2 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tuotos

Liperin varhaiskasvatuksessa toimiva tukitiimi toivoi, että tuottaisimme kaikkien Liperin päiväkotien käyttöön välineen, jonka avulla kommunikaatiota voitaisiin tehdä esteettömämmäksi. Ajatuksena oli, että välinettä voitaisiin käyttää monenlaisissa arkipäivän tilanteissa kaikkien lasten kanssa. Tämän vuoksi tuottamamme työväline on osa varhaiskasvatuksessa toteutettavaa yleistä tukea.

Toimeksiantajan toiveiden pohjalta opinnäytetyömme tarkoitukseksi muotoutui päiväkotien vuorovaikutuksen kehittäminen. Tavoitteenamme on tuottaa keino esteettömän kommunikaation tukemiseen. Opinnäytetyön tarkoituksen ja tavoitteen pyrimme saavuttamaan tuottamalla kommunikaatiota tukevan työvälineen. Tuotos tulee olemaan erilaisista kuvista ja symboleista koostuva kommunikaationauha tai avaimenperä ja tämän käyttöopas, minkä avulla luodaan esteettömän kommunikaation osaamista osaksi jokaisen lapsen arkea.

7 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat

7.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Ammattikorkeakouluissa opinnäytetyöt jaetaan tutkimuksellisiin sekä toiminnallisiin opinnäytetöihin (Vilka & Airaksinen 2003, 9). Toiminnallisella opinnäytetyöllä pyritään ohjeistamaan, opastamaan, järjestämään tai järjeistämään käytännön toimintaa ammatillisessa kentässä. Esimerkkinä toiminnallisesta opinnäytetyöstä on perehdyttämisosas, jolla ohjeistetaan tai opastetaan ammatillista käytäntöä. Kehittämishankkeen tuotos voi olla parannettu versio aikaisemmasta tuotteesta tai kokonaan uusi asia (Salonen 2013, 25). Ammattikorkeakoulun toiminnallinen opinnäytetyö yhdistää käytännön toteutuksen sekä tämän toteutuksen raportoinnin tutkimusviestinnän keinoin. (Vilka & Airaksinen 2003, 9).

Toimeksiantajan löytäminen toiminnalliselle opinnäytetyölle on suositeltava asia. Tämä tarkoittaa sitä, että opinnäytetyön aihe saadaan työelämästä. Tällöin

oman osaamisen laajempi ilmi tuominen mahdollistuu. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 16–17.) Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksen toteutustapaan tulee sisällyttää tutkimuksellista selvitystä. Toteutustavalla tarkoitetaan keinoja esimerkiksi oppaan materiaalin hankintaan ja valmistukseen. Aineistoon ja tiedon kerääminen tulee suunnitella tarkoin, jotta työn laajuus ei kasva liian suureksi. Kei-not tiedon keräämisessä ovat samat kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä, mutta toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkimuskäytäntöjen käytön merkitys on väljempää. Tietoa voidaan kerätä esimerkiksi konsultoimalla ammattilaisia haastattelun muodossa. Tällä tavalla saatua haastatteluaineistoa käytetään lähdeaineiston tavoin päättelyn ja argumentoinnin tukena. Näin myös opinnäytetyön aikana käyty keskustelu saa teoreettista syvyyttä. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 56–58.)

Opinnäytetyön raportoinnin tulee täyttää tutkimusviestinnän vaatimukset. Raportti kertoo siitä, millainen työprosessi on ollut. Se vastaa kysymyksiin mitä, miksi, miten on tehty ja millaisiin johtopäätöksiin on tultu. Raportin lisänä toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu tuotos. Tuotoksessa kirjoitetun tekstin ominaisuuudet ovat erilaiset kuin raportissa. Tuotoksessa puhutellaan sen kohderyhmää, eikä selosteta työn prosessia ja omaa oppimista. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65.)

Toimeksiantajamme toivoi, että tuottaisimme heille kuvaturkityövälineen opinnäytetyömme kautta. Tämän vuoksi opinnäytetyömme oli toiminnallinen. Meitä kiinnosti myös toteuttaa omalta osaltamme sellainen opinnäytetyö, joka tukee tasa-arvoa ja esteettömyyttä. Olimme jo aiemmin pyörätelleet mielessä erilaisia aiheita opinnäytetyön ympärillä tähän liittyen, mutta toimeksiantajan kanssa keskustellessa lopullinen aihe selkiytyi. Koimme toiminnallisen opinnäytetyön itsellemme mieluisaksi, sillä voimme hyödyntää tuotosta itse tulevaisuudessa.

7.2 Tiedonhankinnan menetelmät

Kysely on menettelytapa, jossa tiedonantajat täyttävät saamansa kyselylomakkeen itse (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 3). Kysymykset kyselylomakkeessa

voivat olla monivalintakysymyksiä, avoimia kysymyksiä tai sekamuotoisia kysymyksiä. Avoimet kysymykset rajaavat vastaamista vain vähän, ja niiden avulla pyritään saamaan vastaajilta spontaaneja ajatuksia. Kysymyksiä muotoillessa on otettava huomioon muutamia asioita. Ne on esitettävä vastaajille tutulla tavalla ja sanoja on käytettävä yksiselitteisesti. Kysymysten järjestystä on hyvä miettiä vastaajan kannalta, sillä vastaaminen on helpompaa järjestyksen ollessa johdonmukaista. Kysymyksiä suunniteltaessa tulee miettiä, onko kysymys tarpeellinen ja mihin saatavaa tietoa käytetään. Kaikkea asiaan liittyvää tietoa ei voi kysyä yhdellä kysymyksellä, vaan yhdellä kysymyksellä tiedustellaan yhtä asiaa kerrallaan. Ennen kuin kysely otetaan käyttöön, sen toimivuus tulee testata. (Vilkka 2021, 105–108.)

Päädyimme valitsemaan opinnäytetyömme tiedonhankintamenetelmäksi kyselyn. Valitsimme kyselyn, koska halusimme kerätä tietoa heiltä, jotka tulevat käyttämään opinnäytetyömme tuotosta oman työnsä arjessa. Halusimme käyttää kyselyä, emmekä kohdentaneet haastattelua kehenkään tiettyyn henkilöön, sillä halusimme tietoa mahdollisimman laajasti ja anonyymisti eri päiväkodeista Liperin alueelta. Kyselyn kysymykset suunniteltiin siten, että saimme tietoa siitä, missä tilanteissa kuvia käytetään ja tarvitaan päiväkotiympäristössä. Keräsimme myös tietoa henkilökunnan aikaisemmasta koulutuksesta kuvatuksen käyttöön liittyen sekä heidän ajatuksiaan tällaisen koulutuksen tarpeesta. Näiden kysymysten avulla pystyimme suunnittelemaan kuvatukityövälineen ja oppaan sisältöä. Käytimme kyselyssä avoimia kysymyksiä, jotta vastausvaihtoehdot eivät olisi liian rajattuja. Kysely lähetettiin sähköisenä webropol -kyselynä kaikkiin Liperin alueen päiväkoteihin. Testasimme kyselyn ennen sen lähettämistä vastaajille. Kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista ja tapahtui anonyymisti. Käyttämämme kyselypohja on nähtävillä tämän raportin liitteenä 2.

7.3 Osallistamisen menetelmät

Kehittämistoiminta hyötyy eri tahojen osallistumisesta toimintaan. Osapuolet pystyvät pohtimaan prosessin lähtökohtia, toimintatapoja ja tavoitteita avoimesti yhteisen dialogin kautta. Näin työskentelyssä otetaan mahdollisimman hyvin

huomioon tarpeet, joita kehittämiskohteella on. Kehitettävään asiaan liittyvillä henkilöillä on oikeus osallistua prosessiin. (Toikka & Rantanen 2009, 89–91.) Osallistavien menetelmien tarkoitus on toimia työkaluna ohjauksessa, jonka avulla jokaisella osallistujalla on mahdollisuus vaikuttaa asioihin toiminnan eri vaiheissa. Käytännössä osallistavat menetelmät tarkoittavat siis jotain tekniikkaa tai harjoitusta, jonka avulla halutaan tehdä osallistumisesta helpompaa. Ohjaajan tehtävänä on kannustaa ohjaustilanteeseen osallistujia osallistumaan keskusteluun. Ohjaaja opastaa osallistujia yhteistyön hengessä, mutta hän ei opeta tai painosta osallistujaa. (Kansan sivistystyön liitto KSL ry 2021, 2–3.)

Suomessa ryhmäkeskustelulla tarkoitetaan yleisesti 6–10 henkilön valittuun teemaan liittyvää yhtäaikaista haastattelua, jonka aikana haastattelija ohjaa keskustelua antaen osallistujien väliselle vuorovaikutukselle paljon tilaa. Ryhmäkeskustelu eroaakin haastattelijan ohjaamasta ryhmähaastattelusta siten, että siinä pyritään korostamaan ryhmän jäsenten välistä vuorovaikutusta. Tämän takia haastattelijaa voidaan kutsua ryhmäkeskustelussa moderaattoriksi tai fasilitaattoriksi. Ryhmäkeskustelussa moderaattorin tulee kannustaa ryhmäläisiä aktiiviseen keskinäiseen vuorovaikutukseen. Moderaattorin tehtävänä on myös suunnata keskustelua ottamaan huomioon erilaisia näkökantoja. (Pietilä 2017, 88–90.)

Kävimme opinnäytetyöprosessimme aikana yhteensä kaksi ryhmäkeskustelua toimeksiantajamme, eli Liperin varhaiskasvatuksen tukitiimin kanssa. Ensimmäinen ryhmäkeskustelu tapahtui aivan prosessin alkuvaiheessa, ennen kuin olimme lähteneet tekemään suunnitelmaa. Ensimmäisessä keskustelussa halusimme selvittää toimeksiantajamme tarpeita ja tavoitteita opinnäytetyöllemme. Keskustelussa toimimme myös esiin omia ajatuksiamme tulevaa opinnäytetyötämme kohtaan. Näin saimme sovittua raamit tulevalle yhteistyölle ja tuotoksellemme. Toinen ryhmäkeskustelu järjestettiin saatuaamme kyselyn vastaukset. Toisen keskustelun teemana oli tuotoksen suunnitteleminen kyselyn vastausten pohjalta. Keskustelussa pystyimme esittelemään saamiamme vastauksia päiväkodeilta. Näiden vastausten kautta kävimme läpi sitä, millainen tuotoksestamme tulisi.

Valitsimme ryhmäkeskustelun osallistavaksi menetelmäksi, sillä halusimme tietää toimeksiantajan näkökulmasta nousevia ajatuksia ja tarpeita. Koimme myös tarpeelliseksi vaihtaa ajatuksia siitä, millainen tuotos olisi hyvä. Keskusteleminen ryhmässä toimi tähän tarkoitukseen hyvin. Toimeksiantajalla oli selkeä näkemys siitä, millaiseen tarkoitukseen tuotosta tullaan käyttämään ja yhteisten keskustelujen avulla pystyimme säilyttämään oikean linjan tuotosta toteuttaessa. Ryhmäkeskustelun avulla voitiin hyödyntää myös monipuolisesti toimeksiantajan ammattitaitoa ja kokemusta.

7.4 Arvioinnin menetelmät

Opinnäytetyötä dokumentoidaan henkilökohtaisilla opinnäytetyöpäiväkirjoilla. Tämän päiväkirjan avulla on mahdollista muistaa syitä omille ratkaisuilleen, joita on pitkän työprosessin aikana tehnyt. Jotta opinnäytetyöpäiväkirja toimii raportoinnin tukena, siihen tulisi kirjoittaa kaikki ideoinnit ja aihealueeseen liittyvät pohdinnat. Kaikki aiheesta löydetty kirjat ja artikkelit kannattaa kirjata ylös, jotta niihin voi tarvittaessa palata helposti. On mahdollista liittää päiväkirjaan myös kaikki toimeksiantajan kanssa käydyt sähköpostikeskustelut. Opinnäytetyöpäiväkirja on henkilökohtainen. (Vilkka & Airaksinen 2003, 19–22.) Kirjoitimme opinnäytetyöpäiväkirjaa koko prosessin ajan, jotta raportointi olisi luotettavaa.

Opinnäytetyön kokonaisuutta voidaan arvioida kriittisesti tutkivalla asenteella, ja se kuuluu oppimisprosessiin. Yleensä on tarkoituksenmukaista myös kerätä palautetta kohderyhmältä, jolloin saadaan ajatuksia oman arvioinnin tueksi. Palautetta kannattaa pyytää esimerkiksi oppaan käytettävyydestä ja toimivuudesta sekä visuaalisesta ilmeestä. Vastasivatko nämä tavoitteita? Työn toteutustapa on toinen keskeinen asia, jota tulee arvioida. (Vilkka & Airaksinen 2003, 154; 157.)

Palautteen antaminen on usein epämuodollista, mutta taito antaa ja vastaanottaa sitä on tärkeä asia arvioivan työotteen opiskelussa. Palautekeskustelusta saatu viesti ja sisältö riippuvat paljon palautteen antajan arvostuksista. Keskustelua onkin tarkoitus tulkita eikä ottaa vain sellaisenaan. Palautekeskustelun on

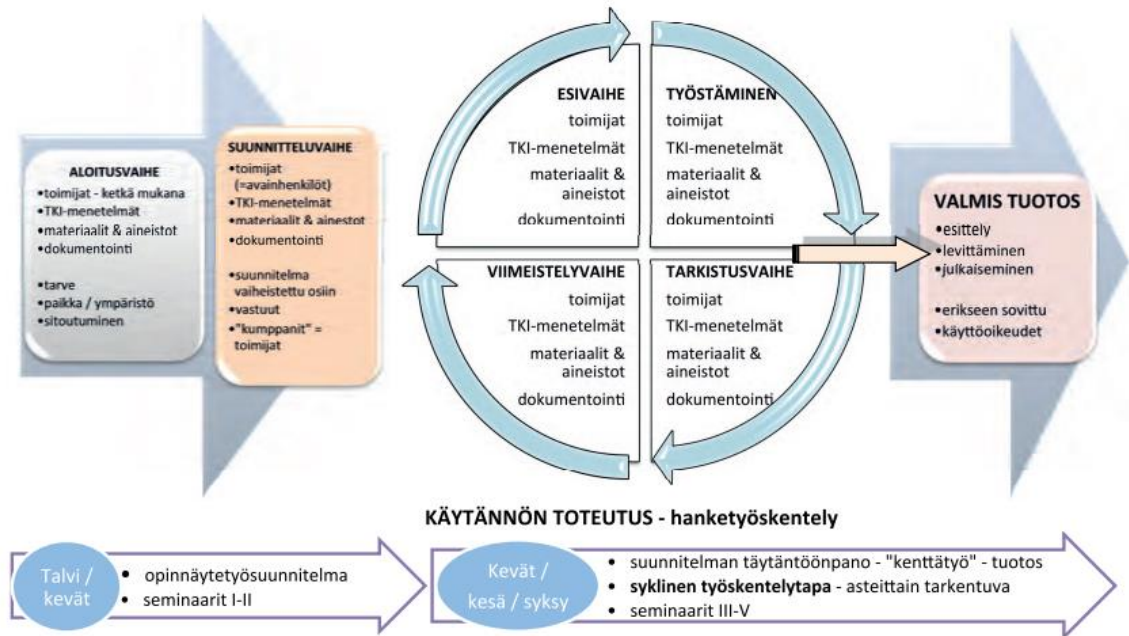
tarkoitus olla dialogista, jolloin myös vastaanottajan on mahdollista osallistua siihen. Käsiteltävänä olevasta asiasta ja olennaisista kysymyksistä olisi tärkeää löytää yhteinen ymmärrys. Keskeisiä kysymyksiä palautekeskustelussa ovat esimerkiksi: Mitä tehtiin? Missä onnistuttiin? Mitä pitäisi vielä kehittää? Yleisesti tuloksia ja asetettuja tavoitteita vertaillaan keskenään. (Opintokeskus Sivis 2021.)

Koska prosessin aikana olimme käyneet paljon dialogia toimeksiantajan kanssa, koimme luonnolliseksi jatkaa samalla ajatuksella myös arvioinnin kohdalla. Kävimme opinnäytetyöprosessin aikana kaksi palautekeskustelua. Ensimmäinen palautekeskustelu tapahtui toimeksiantajan kanssa tuotoksen ollessa valmis ensimmäisessä muodossaan. Kävimme tässä palautekeskustelussa läpi koko opinnäyteprosessin kulkua, ja vaihdoimme ajatuksia avoimesti aiheeseen liittyen. Yhteisen keskustelun kautta pystyimme avaamaan näkökulmia tuotoksen toimivuudesta. Muokkasimme tuotostamme saadun palautteen perusteella. Toinen palautekeskustelu käytiin päiväkodin testiryhmän varhaiskasvatuksen opettajan kanssa. Tämä palautekeskustelu tapahtui sen jälkeen, kun tuotos oli ollut testattavana päiväkodin arjessa.

7.5 Opinnäytetyötä ohjaava prosessi

Kari Salosen konstruktivistinen malli on vaiheistettu ja siihen sisältyy ajatus huolellisesta suunnittelusta. Tämän lisäksi malliin kuuluu ajatus oppimisesta toiminnan kautta, osallisuudesta, tutkimuksellisesta kehittämisotteesta ja menetelmäosaamisen monipuolisuudesta. Yhteisöllinen ja osallistava näkökulma on myös asia, joka korostuu konstruktivistisessa mallissa. Mallin mukaan työskennellessä pysähdytään välillä arvioimaan toimintaa ja suuntaudutaan eteenpäin tasavertaisen ja vuorovaikutuksellisen keskustelun avulla. (Salonen 2013, 16.)

Kuvio 1. Kari Salosen konstruktivistinen malli (Salonen 2013, 20).

Salosen konstruktivistisen mallin ensimmäinen osio on aloitusvaihe, jossa linjataan tulevan kehittämishankkeen suuntaa. Aloitusvaiheessa selvitetään hankkeen toimintaympäristöä, kehittämistarvetta sekä alustavaa kehittämistehtävää. Tässä vaiheessa kartoitetaan myös mukana olevia toimijoita. Työskentelyn onnistumiselle merkitykselliset asiat, sitoutuminen, tuki ja aiheen rajaus ovat aiheita, joista aloitusvaiheessa tulisi keskustella. (Salonen 2013, 17.)

Suunnitteluvaiheessa muodostetaan kirjallinen kehittämissuunnitelma, josta käy ilmi hankkeen tavoitteet, vaiheet, ympäristö, toimijat, materiaalit, aineistot, menetelmälliset valinnat sekä dokumentointi. Tiedot kirjataan suunnitelmaan tarkkuudella, joka on tässä vaiheessa mahdollista. Tehtävien ja vastuiden jako toimijoiden kesken on myös hyvä tehdä tässä vaiheessa. Työskentelyn suunnitelmaa on tärkeää tehdä mahdollisimman huolellisesti, vaikka kaikkea ei voida tietää etukäteen. Jotkin asiat tarkentuvat vasta työskentelyn edetessä. (Salonen 2013, 17.)

Suunnitteluvaiheen jälkeen alkaa esivaihe, jossa tapahtuu työskentely-ympäristöön siirtyminen. Käytännössä tämä vaihe voi olla ajanjaksoltaan lyhyt, jolloin suunnitelmaa luetaan läpi tulevaa työskentelyä organisoiden. Yleensä

kehittämissympäristöön siirrytään nopeasti, kun suunnitelma on saanut hyväksynnän. Mikäli näiden vaiheiden välinen aika pitkittyy, esivaiheeseen kannattaa panostaa, jotta turhalta työltä vältytään. (Salonen 2013, 17.)

Esivaiheesta siirrytään työstövaiheeseen. Työstövaiheessa suunnitelma toteutetaan käytännössä. Suunnitelmaan kirjatut kehittämishankkeen osatekijät realisoituvat tässä vaiheessa. Työstövaiheen työskentelystä vastaaminen on haastavaa. Vaihe on kuitenkin ammatillisen oppimisen näkökulmasta tärkeä, sillä useat ammatilliset kvalifikaatiot pääsevät aktivoitumaan. Näitä kvalifikaatioita ovat itsenäisyys, vuorovaikutteisuus, suunnitelmallisuus, vastuun kanto, epävarmuuden sietäminen, sitkeys ja itsensä kehittäminen. Kehittämishankkeen onnistumisen ja ammatillisen kehittymisen kannalta ohjaus, vertaistuki ja palaute ovat tärkeitä asioita työstövaiheessa. (Salonen 2013, 18.)

Seuraavana on tarkistusvaihe, jossa hanketta arvioidaan. Vaikka tarkistusvaihe on erotettu omaksi vaiheekseen, arviointia sisältyy kaikkiin muihinkin vaiheisiin. Tarkistusvaiheen roolia saadaan korostettua, kun se on erotettu omaksi vaiheekseen. Tässä vaiheessa syntyneitä tuotosta arvioidaan yhdessä toimijoiden kesken. Arvioinnin jälkeen tuotos siirtyä voi siirtyä takaisin työstövaiheeseen tai seuraavaan viimeistelyvaiheeseen. (Salonen 2013, 18.)

Viimeistelyvaiheessa viimeistellään tuotos sekä kehittämishankeraportti. Näistä kahdesta asiasta muodostuu toiminnallinen opinnäytetyö. Viimeistelyvaiheeseen kannattaa varata aikaa, sillä se saattaa olla yllättävän vaativa ja pitkäkestoinen vaihe. Kehittämishankkeeseen sitoutuneet henkilöt voivat olla mukana tässä vaiheessa esimerkiksi esittelemällä tuotosta sen kohderyhmille. Viimeistelyvaiheen vastuu on kuitenkin opiskelijoilla, ja he vastaavat itse kirjallisesta raportista. (Salonen 2013, 18.)

Kun kehittämishanke on saatu päätökseen, lopputuloksena on yleensä jokin konkreettinen tuote. Tuotteen ollessa valmis, sitä pystytään esittelemään ja levittämään käyttöön otettavaksi. Tämä tuotos erottaa toiminnallisen opinnäytetyön tutkimuksellisesta opinnäytetyöstä. (Salonen 2013, 19.)

Valitsimme opinnäytetyötä ohjaavaksi prosessiksi Kari Salosen konstruktivistisen mallin, sillä se sisälsi samanlaisia ajatuksia, joita halusimme opinnäytetyöprosessissamme toteuttaa. Halusimme tehdä yhteistyötä osallistaen eri tahoja, ja käyttää erilaisia menetelmiä monipuolisesti. Mallin mukaisesti opinnäytetyömme sisälsi laajan suunnitteluvaiheen, jonka jälkeen tuotosta valmistettiin arvioimalla ja testaamalla tuotosta. Mielestämme ohjaava prosessi sopi hyvin tähän opinnäytetyömme toteutukseen. Seuraavassa raporttimme osassa kerromme, mitä teimme käytännössä missäkin mallin vaiheessa.

8 Opinnäytetyöprosessin kulku

8.1 Aloitus- ja suunnitelmavaihe

Aloitimme opinnäytetyöprosessimme keväällä 2021. Osallistuimme opinnäytetyötä koskeviin infoihin, joiden avulla aloimme pohtia opinnäytetyömme aihetta. Keskustelttuamme itseämme kiinnostavista aiheista aloimme etsiä työllemme toimeksiantajaa. Toimeksiantajaksemme saimme Liperin varhaiskasvatuksen tukitiimin. Sovimme tukitiimin kanssa ryhmäkeskusteluajan, jossa voisimme yhdessä miettiä ja rajata opinnäytetyömme aihetta. Yhteisen keskustelun kautta löysimme aiheen, joka kiinnosti meitä ja oli hyödyllinen tukitiimin työtä ajatellen.

Toimeksiantajan ja aiheen löydyttyä aloimme kirjoittamaan opinnäytetyömme suunnitelmaa. Kirjasimme suunnitelmaan tukitiimin kanssa sopimiamme asioita. Suunnitelmavaiheessa kävimme toimeksiantajamme yhteyshenkilön kanssa sähköpostikeskustelua. Näin pystyimme tekemään menetelmävalintoja, jotka sopivat kaikille osapuolille. Sovimme, että opinnäytetyö toteutetaan etäyhteyksin vallitsevan koronavirustilanteen vuoksi. Osallistuimme opettajien järjestämiin ohjauksiin.

Suunnitelmassa syvensimme omaa tietämystämme opinnäytetyön aiheesta koamalla siihen teoriapohjaa. Määrittelimme opinnäytetyön tarkoituksen,

tavoitteen ja tuotoksen. Suunnitelmaan kirjattiin ylös näitä asioita tukevat menetelmälliset valinnat.

8.2 Esivaihe

Suunnitelma oli valmis ja sai hyväksynnän opinnäytetyötä ohjaavalta opettajalta syksyllä 2021. Seuraavaksi meidän tuli tehdä toimeksiantosopimus ja hakea tutkimuslupa päiväkodin työntekijöille tehtävää kyselyä varten. Viimeistelimme kyselyssä käyttämämme kysymykset ennen tutkimusluvan hakemista, jotta saimme liitettyä ne hakemukseen. Pohdittuamme kysymyksiä lähetimme ne toimeksiantajamme yhteyshenkilölle sähköpostilla. Hän antoi kysymyksistä palautetta sähköpostitse, jonka mukaan muokkasimme kyselyssä käytettäviä kysymyksiä.

Saatuamme tutkimusluvan rakensimme suunnittelemistamme kysymyksistä webropol -kyselyn. Pyysimme kolmea opiskelijaa testaamaan kyselyä ennen, kuin lähettäisimme sen eteenpäin päiväkodeille. Halusimme saada palautetta kyselyn toimivuudesta ja mahdollisista virheistä.

8.3 Toteutusvaihe

Kyselyn valmistuttua lähetimme webropol -linkin varhaiskasvatuksen johtajalle, sillä hänen oli helpompaa lähettää linkki eteenpäin kaikkiin Liperin alueen päiväkoteihin. Saimme kyselyyn kahdeksan vastausta. Tämä oli riittävästi, sillä tavoitteenamme oli ollut saada vähintään kuusi vastausta. Olimme asettaneet tämän tavoitteen, koska Liperissä on kuusi kunnallista päiväkotia. Halusimme vastauksia mahdollisimman monesta näistä. Emme toki voi varmentaa, onko jokaisesta päiväkodista tullut vastausta, mutta halusimme antaa jokaiselle päiväkodille mahdollisuuden vastata kyselyyn.

Saatuamme vastaukset kyselyyn analysoimme niitä ryhmittelemällä vastauksista saatuja tietoja. Kyselyssä kysyimme tilanteita, jossa kuvia käytetään

päiväkodin arjessa. Ryhmittelimme nämä ja järjestimme sen mukaan, missä tilanteissa kuvia käytettiin eniten vastausten mukaan. Ryhmittelimme muitakin vastauksia samalla tavalla ja keräsimme vastauksista yhteisiä pääasioita. Mielestämme saimme keräämistämme vastauksista riittävästi tietoa. Kun ryhmittelimme vastauksia, niissä oli paljon samaa ja samoja pääasioita. Tämän vuoksi lopputulos ei olisi luultavasti muuttunut, vaikka olisimmekin keränneet enemmän vastauksia. Ryhmiteltyämme vastaukset kokosimme ne Power Point -pohjalle, jonka esittelimme tulevassa ryhmäkeskustelussa toimeksiantajallemme.

Toteutimme päiväkodin työntekijöille tehtävän kyselyn, koska halusimme selvittää työntekijöiden tarpeita kuvatyökalua ja opasta kohtaan. Näin pystyimme osallistamaan työkalun tulevaa käyttäjäryhmää suunnitteluun. Kyselyn avulla saimme tietoomme yleisimpiä tilanteita, joissa kuvia käytetään päiväkodin arjessa. Näitä olivat muun muassa pukemistilanteet, siirtymätilanteet, ristiriitatilanteet ja ruokailutilanteet. Selvittämällä työntekijöiden aikaisemmin saamaa koulutusta kuvatuena käytöstä sekä heidän toiveitaan opastuksesta kuvatuena käyttöön liittyen pystyimme arvioimaan, millaisia asioita oppaaseen olisi tarpeellista laittaa. Osa työntekijöistä kertoi saaneensa paljonkin koulutusta kuvatuena käyttöön liittyen. Koulutusta oli saatu aikaisempien koulutusten ja kurssien kautta eikä niinkään nykyiseltä työnantajalta. Suurin osa oli sitä mieltä, etteivät he tarvitse enää opastusta kuvatuena käyttöön liittyen. Osa oli kuitenkin sitä mieltä, että he haluaisivat saada enemmän tietoa kuvatuena käytännössä. Työntekijöiden kokemusten kautta pystyimme lähtemään tekemään kuvatyökalusta sellaista, että se vastaa mahdollisimman hyvin työntekijöiltä nousevaa tarvetta.

Kyselyn vastausajan päättyessä aloimme sopia ryhmäkeskustelu-aikaa varhaiskasvatuksen tukitiimin kanssa. Ryhmäkeskustelun tarkoituksena oli käydä läpi saamamme vastaukset sekä keskustella opinnäytetyömme teoriapohjasta ja tulevasta tuotoksesta. Halusimme osallistaa tukitiimiä keskustelun kautta, jotta saisimme heidän ammatillisen näkemyksensä mukaan tuotoksen valmistamiseen. Kyselyn ja ryhmäkeskustelun jälkeen olimme keränneet tarpeeksi tietoa aloittaaksemme tuotoksen valmistamisen.

8.4 Tarkastus- ja viimeistelyvaihe

Opinnäytetyön tuotoksen valmistuttua lähetimme sen tarkastettavaksi opinnäytetyömme toimeksiantajalle. Lähetimme tuotoksen ensimmäiseen arviointiin toimeksiantajalle, koska heillä on kokemusta ja ammatillista näkemystä tällaisen kuvatuken käytöstä. Liperin tukitiimin työntekijöillä oli jo itsellään käytössä samantapainen kuvanauha, jonka valmistimme opinnäytetyömme tuotokseksi. Tukitiimi haluaa viedä kuvien käyttöä tiiviimmin osaksi Liperin päiväkotien arkea, ja opinnäytetyömme tuotos on osa tätä projektia. Saimme palautekeskustelussa hyviä ehdotuksia, joiden mukaan muokata tuotostamme. Näin kuvatukityöväline pääsi lähemmäs lopullista muotoaan. Teimme tuotokseen tarvittavat muutokset ennen sen testaamista päiväkotiryhmässä.

Opinnäytetyömme toimeksiantaja osoitti meille sopivan päiväkotiryhmän, jonne veimme tuotoksemme testattavaksi. Kävimme valmistamassa tuotoksen käytettävään muotoon päiväkotiryhmälle. Samalla pystyimme esittelemään sitä ryhmän työntekijöille. Tuotosta testattiin päiväkotiryhmässä, jotta saimme vielä palautetta sen toimivuudesta arkikäytössä. Kerromme kuvatukityövälineen saamista palautteista tuotoksen arvioinnissa luvussa 9.2.

8.5 Lopetusvaihe

Lopetusvaiheessa kuvatukityöväline viimeisteltiin lopulliseen muotoonsa saatujen palautteiden perusteella. Muokkausten jälkeen työväline lähetettiin toimeksiantajalle. Toimeksiantajan kanssa oli ollut puhetta, että he ottaisivat työvälineen laajemmin käyttöön kaikissa Liperin alueen päiväkodeissa. Työväline tulee olemaan osa tukitiimin toteuttamia koulutuksia.

Kävimme esittelemässä tuotostamme sen testipäiväkotiryhmälle arviointivaiheessa. Jatkossa Liperin varhaiskasvatuksen tukitiimi huolehtii tuotoksen levittämisestä ja esittelystä loppuihin Liperin päiväkotiryhmiin omien koulutustensa yhteydessä. Itse voimme levittää opinnäytetyömme tuotosta myös tulevaisuudessa muihin lapsiryhmiin, joissa työskentelemme.

9 Opinnäytetyön tuotos

9.1 Kuvatukityöväline

Opinnäytetyömme tuotokseksi valmistimme kuvatukityövälineen, joka on käytettävissä joko kaulanauhassa tai esimerkiksi avainnippun yhteydessä. Itse toteutimme tuotoksen koekäyttöön päiväkotia varten kaulanauhan muodossa. Valitsimme tuotokseen kuvia, jotka palvelisivat napakasti käyttäjänsä eri osa-alueilla. Osa-alueet tuotoksessa olivat eritelty värien mukaan, jotta tarvittavat kuvakortit olisi helppo löytää joka tilanteessa. Tilaa oli varattu myös yhdellä osa-alueella omille kuville (esimerkiksi omasta toimintaympäristöstä), sekä valkoisille korteille pikapiirtämistä varten.

Kuvat tuotokseemme valitsimme niin, että jokaisella osa-alueella olisi mahdollisimman yksinkertaiset ja monessa tilanteessa käyttöön sopivat ”perus” kuvat. Tämä oli meille toimeksiantajalta tullut toive, että kuvatyökalusta jäisi pois kaikki ylimääräinen ja turha. Näin se olisi yksinkertaisempi ottaa käyttöön monissa päiväkodeissa ja sopisi arjen eri tilanteisiin lasten kanssa. Kuvat tuotokseemme otimme Papunetin -kuvapankista. Nämä kuvat ovat ilmaisena kaikkien käytettävissä. Päädyimme käyttämään näitä kuvia, sillä niitä käytetään päiväkodeissa jo paljon. Tämän vuoksi ne ovat lapsille tuttuja ja selkeitä. Toinen syy kuvien valitsemiselle oli se, että yleisesti tiedettyjä kuvia käyttämällä kuvatyövälinettä on helppo muokata. Mikäli jokin päiväkotiryhmistä tuntee, että valmiista tuotoksesta puuttuu joku heille tärkeä kuva, se on helppo lisätä työvälineeseen jälkikäteen.

Tuotokseen kirjoitettiin myös jokaisen osa-alueen kohdalle vinkkejä siitä, miten ja missä kuvatukityövälinettä voisi käyttää. Vinkit on johdettu ja kirjoitettu aiheeseen liittyvistä teoriajulkaisuista. Halusimme vinkkien kautta rohkaista työntekijöitä käyttämään kuvatukityövälinettä ja kokeilemaan sitä, mikä on itselle luontevin tapa ottaa se osaksi päivittäisiä tilanteita ja kommunikoida lasten kanssa.

Lisäksi vinkkien kautta voi saada uusia näkökulmia kuvatukien käyttöön työssä, ja jatkojalostaa ideoita eteenpäin.

Työvälineen tarkoituksena on olla tukemassa esteettömän kommunikaation toteutumista toimintaympäristöissä päivittäin. Opas on tulostettavassa muodossa, ja kuvat on tarkoitus tulostaa, leikata, laminoida ja koota kaulassa mukana kulkevaan avainnauhaan itse. Osa-alueet kuvatukityövälineessä olivat ruokailutilanteet, ohjatut ryhmätuokiot, siirtymätilanteet, tunnetaidot, sekä oma-ympäristö. Koimme kyselystä saatujen vastausten ja ryhmäkeskustelujen perusteella, että nämä olivat sellaisia osa-alueita, jotka erityisesti nousivat päiväkodin arjessa esille. Näihin tilanteisiin kuvatukityövälinettä voisi hyödyntää mahdollisimman paljon. Toiveenamme olisi, että kuvatukityövälineestä tulisi normaali käytäntö kommunikoinnin tukemiseen päiväkodin arjessa lasten kanssa. Valmis kuvatukityöväline on tämän raportin liitteenä (liite 1).

9.2 Tuotoksen arviointi

Kuvatukityöväline sai palautetta toimeksiantajaltamme sekä päiväkodin testiryhmältä. Tukitiimi kehui palautteessaan kuvatyövälineen ja oppaan visuaalista ilmettä. Värit auttavat löytämään tarvittavia kuvia nopeammin. Tukitiimi koki, että opas kannustaa lukijaa käyttämään kuvia omassa työssään. Kehitysehdotuksia he antoivat muutaman kuvan osalta sekä pyysivät selkeyttämään yhden vinkin kirjoitusasua. Palautekeskustelun jälkeen teimme tuotokseen tarvittavat muutokset.

Tukitiimin arvioinnin jälkeen tuotos oli testattavana päiväkotiryhmässä kolme-toista täyttä arkipäivää. Päiväkotiryhmässä oli kolme työntekijää, jotka käyttivät tuotosta osana arkea. Tuotosta käytettiin tilanteissa, jossa lapsella oli vaikeuksia ymmärtää toimintaohjeita, yhtenä esimerkkinä lelujen raivaamistilanne. Lisäksi kuvia käytettiin paljon erilaisissa siirtymätilanteissa. Lapset olivat kiinnostuneita työntekijöiden uudesta työvälineestä. Varsinkin kuvat ja värit kiinnittivät lasten huomion. Saimme palautteeksi, että värikoodaus oli erittäin hyvä idea, joka nopeuttaa kuvien löytämistä. Kuvat olivat selkeitä ja monipuolisia.

Nauhassa olevat helmet olivat hyvä lisä työvälineeseen. Niitä pystyi hyödyntämään esimerkiksi vaipanvaihtotilanteessa, kun lapsi keskittyi tutkimaan helmiä. Hyvää palautetta saimme myös oppaan vinkeistä. Näin työväline oli helppo ottaa käyttöön. Palautteen mukaan työvälineemme lopulliselle muodolle ei nähty kovinkaan suuria kehittämissuhteita. Yhtä oppaan vinkkiä muokattiin palautteen perusteella. Palautekeskustelussa arvioitiin työvälineen käytettävyyttä, eikä menetelmän vaikutuksia. Näin lyhyessä ajassa ei ole mahdollista nähdä työvälineen pidempiaikaisia vaikutuksia.

10 Pohdinta

10.1 Luotettavuus ja eettisyys

Hyvä tieteellinen käytäntö perustuu rehellisyyteen, huolellisuuteen ja tarkkuuteen tutkimustyössä, sekä tulosten esittämisessä, tallentamisessa ja lopulta arvioimisessa. Tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä käytetään eettisesti kestäväällä tavalla. Tutkimuksen yhteydessä huolehditaan siitä, että siinä toteutuvat toiminnan avoimuus sekä vastuullinen viestintä yhteistyössä ja tulosten julkaisemisessa. Työskennellessä huomioidaan myös muut asiaa tutkineet tutkimukset ja tutkijat arvostamalla heidän tekemäänsä työtä tuomalla esiin aikaisempia aiheeseen liittyviä tutkimuksia. Näihin muiden tekemiin tutkimuksiin tulee viitata omassa raportissaan asianmukaisella tavalla. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021.)

Laadukas suunnittelu, toteutus ja raportointi ovat osa hyvää tieteellistä käytäntöä. On siis tärkeää muistaa huolellinen työskentely jo suunnitelmavaiheessa. Tämä on järkevää senkin perusteella, että usein suunnitelman osia otetaan mukaan valmiiseen raporttiin. (Vilkkä 2021, 45.) Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti teimme opinnäytetyön toteutusvaihetta varten suunnitelman. Suunnitelmaa tehtiin yhteistyössä toimeksiantajan, opettajien ja muiden opiskelijoiden kanssa. Suunnitelma sai hyväksynnän opinnäytetyötä ohjaavalta opettajalta. Yhteinen pohdinta opinnäytetyön tietoperustasta ja menetelmällisistä valinnoista

lisäsi opinnäytetyön luotettavuutta. Kirjoitimme opinnäytetyöpäiväkirjaa koko prosessin ajan. Tällä tavalla pystyimme raportoimaan kaikesta luotettavasti, sillä muistimme ne oikein päiväkirjamerkintöjen avulla. Opinnäytetyön valmistuttua poistimme päiväkirjamuistiinpanot.

Opinnäytetyön tietoperusta on kirjoitettu laajasti eri lähteitä käyttäen. Lähteiden valinnassa on otettu huomioon niiden luotettavuus ja käytettävyyys opinnäytetyötämme ajatellen. Lähdeviitteet on merkitty asianmukaisesti sekä tekstiin että lähdeluetteloon. Opinnäytetyö on käynyt tarkastusprosessissa läpi plagioinnin tarkastuksen.

Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tutkimukselle tulee saada tarvittavat tutkimusluvut (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021). Toimeksiantajan tai tutkimukseen osallistuvien nimien julkaisemiseksi tarvitaan lupa. Tutkittavilta henkilöiltä saatua tietoa esittäessä on käytettävä harkintaa siitä, millaiseen valoon tieto tutkimuskohteen saattaa. Tutkimusaineistoja säilyttäessä on varmistettava tutkittavien tunnistamattomuus, aineistot eivät saa joutua väärin käytettäväksi tutkimuksen aikana tai sen jälkeen. (Vilka 2021, 46–47.) Hankimme tarvittavat luvat ennen toteutusvaiheeseen siirtymistä. Opinnäytetyömme tarvitsi toimeksiantosopimuksen sekä tutkimusluvan kyselyä varten. Tiedonkeruumenetelmänä käytimme kyselyä, johon vastaaminen oli vapaaehtoista. Kyselyssä käytetyt kysymykset oli suunniteltu yhteistyössä toimeksiantajan kanssa siten, että kysymykset ovat hyödyllisiä opinnäytetyön tuotosta ajatellen. Kyselyn alussa kerroimme, mihin vastauksia käytetään. Vastaaminen tapahtui anonyymisti. Kyselystä saatuja vastauksia jaettiin suoraan ainoastaan opinnäytetyön tekijöiden kesken. Ennen vastausten esittämistä ne valmisteltiin esitettävään muotoon. Koska opinnäytetyön valmistuttua kyselyn vastauksia ei enää tarvittu, ne poistettiin.

Aktiivinen osallistuminen ja vuorovaikutus ovat tärkeässä roolissa, kun halutaan kehittää jotakin (Toikko & Rantanen 2009, 89). Tämän vuoksi näemme toimeksiantajan osallistamisen parantaneen opinnäytetyön luotettavuutta. Näin saimme käytyä dialogia kummankin osapuolen ajatuksista työn toteutusta ja

tuotosta kohtaan. Näiden keskusteluiden pohjalta saimme kerättyä parempaa tietoperustaa sekä koottua tuotoksesta tarpeenmukaisen.

10.2 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää päiväkodin vuorovaikutusta. Tämä tarkoitus on säilynyt koko opinnäytetyöprosessin ajan. Mielestämme opinnäytetyön tuotos palveli tätä tarkoitusta. Kehittämällä arjessa käyttöön otettavan työvälineen tarjoamme päiväkodin vuorovaikutuksen toteuttamiseen vaihtoehdon. Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa keino esteettömän kommunikaation tukemiseen. Toimme tuotoksessamme esiin esteettömyyttä ja sitä, että esteettömyys ulottuu myös kommunikaatioon. Valmistamalla tuotoksen, jonka käytettävyys päiväkotiympäristössä on mahdollisimman hyvä, tuemme esteettömän kommunikaation toteutumista. Varmistimme tuotoksen käytettävyyttä tekemällä yhteistyötä sekä toimeksiantajan, että päiväkodin työntekijöiden kanssa.

Samuli Ranta tuo esille väitöstutkimuksensa tuloksia teoksessaan *Kasvun juuret, miten tuen lapsen oppimista ja hyvinvointia (2021)*. Väitöstutkimuksessa tarkasteltiin sitä, miten päiväkotiympäristössä toteutetaan positiivista pedagogiikkaa. Varhaiskasvatuksen opettajat, jotka olivat osallistuneet tähän tutkimukseen, kuvasivat lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen ja yhteistyön johtavan lapsen osallisuuteen. (Ranta 2021, 8, 113.) Tämän vuoksi näemme opinnäytetyömme tuotoksella yhteyksiä lapsen osallisuuteen. Tuotoksemme avulla osapuolten on helpompi ymmärtää toisiaan, mikä kehittää päiväkodin vuorovaikutusta. Näemme, että yhteistyön tekeminen olisi melko hankalaa ilman yhteistä ymmärrystä.

Esteettömyys kuuluu jokaiselle (Tanskanen & Suominen-Romberg 2009, 5). Se on laaja käsite, joka kattaa esimerkiksi ymmärretyksi tulemisen. Tasa-arvoinen yhteiskunta vaatii esteettömyyden huomioimista. Jokaisen tulee pystyä osallistumaan yhteiskunnan toimintoihin sujuvasti. (Putkinen 2009, 9–10.) Tuotos on toteutettu tukemaan esteetöntä kommunikointia päiväkotiympäristössä. Kommunikaation tukeminen helpottaa päivän toimintojen sujuvuutta. Tuotoksessa

tuodaan esille, että kuvia voi käyttää jokaisen lapsen kanssa. Opas kannustaa kokeilemaan kuvien käyttöä rohkeasti, sillä jokainen voi hyötyä kuvatyövälineistä. Tuotoksessa on vinkkejä, jotka tukevat esteetöntä kommunikointia. Kun päiväkodissa on otettu huomioon erilaisia esteitä, ympäristöstä tulee tasa-arvoisempi.

Lapsen täytyy pystyä vaikuttamaan häntä koskeviin asioihin oman kehitystasonsa mukaisesti. Suomen perustuslain säännökseen on kirjattu, että jokainen lapsi on tasa-arvoinen yksilö, minkä mukaan heitä on kohdeltava. (Suomen perustuslaki 1991/731, 6§.) Lapsen oikeuksien komitea on julkaissut yleiskommentteja, joiden avulla lasten oikeuksien sopimuksen ymmärtäminen helpottuu. Varhaislapsuutta käsittelevässä kommentissa tuodaan esille pienten lasten erityistä vaaraa syrjityksi tulemiselle. Tämä johtuu siitä, että muut ihmiset ovat vastuussa heidän oikeuksiensa toteutumisesta. Syrjintää on esimerkiksi se, että estetään lasta ilmaisemasta omia tunteitaan ja näkemyksiään tai annetaan riittämätöntä huomiota. (YK:n lasten oikeuksien komitean yleiskommentti nro 7, 2005, kohta 11.) Huomioimalla yhdenvertaisuuteen liittyviä asioita ajattelempa pystyvämme ehkäisemään syrjintää. Kun lapselle annetaan mahdollisuus tulla kuulluksi ja lapsen omat ajatukset otetaan huomioon, hänen oikeutensa vaikuttaa itseään koskeviin asioihin pystyy toteutumaan. Valmistamamme tuotos tukee vuorovaikutusta, jonka avulla hän voi saada äänensä kuuluviin. Kuvia käyttämällä voi olla myös helpompi pysähtyä tilanteen äärelle, sillä kuvia tutkitaan lasten kanssa yhdessä. Tilanteen rauhoittuessa lapsi saa aikuisen huomion ja pystyy tuomaan ilmi omia ajatuksiaan.

10.3 Oma oppiminen ja ammatillinen kehittyminen

Opimme toimimista moniammatillisessa yhteistyössä. Olimme prosessin aikana tiiviisti yhteyksissä toimeksiantajaamme työn edetessä eteenpäin. Esittelimme Liperin varhaiskasvatuksen tukitiimille omia ideoitamme ja ajatuksia työn etenemisestä. Tukitiimi vastasi ajatuksiimme antaen uutta näkökulmaa asioihin oman ammattitaitonsa pohjalta. Opinnäytetyömme teoriaosuus ja tuotos ovat syntyneet käymämme yhteisen dialogin avulla. Teimme yhteistyötä myös päiväkotien

työntekijöiden kanssa osallistamalla heitä kyselyn ja tuotoksen testaamisen kautta.

Olemme opiskelleet erilaisia kuvatuon muotoja sosionomikoulutuksemme aikana. Opinnäytetyön ja tuotoksen kokoaminen yhteistyötahojen kanssa on lisännyt ymmärrystämme asiaa kohtaan. Tiedostamme, kuinka tärkeää kuvien käyttö on lasten arjessa. Visuaalisten menetelmien avulla pystytään tukemaan muun muassa kommunikointia, toiminnanohjausta, sosiaalisten tilanteiden hahmottamista, tunneilmaisun ja käyttäytymisen säätelyä sekä tarkkaavaisuuden säätelyä (Hepola & Vaaraniemi 2012, 10–12). Tämän vuoksi kuvallinen tuki sijoittuu yleisen tuen tasolle kolmiportaisen tuen asteikolla. Olemme oppineet, että kuvien käyttäminen arjessa kommunikoinnin tukena tulisi olla normaali osa päivittäistä kommunikointia lasten kanssa.

Toivoisimme kovasti, että toteuttamamme opinnäytetyö toisi yhä enemmän esille esteettömyyttä päiväkotiympäristöissä toimiessa. Yleensä esteettömyys mielletään tarkoittamaan juuri sitä, että tila tai toimintaympäristö itsessään olisi esteetön ja kaikille avoin. Kuitenkin oikeasti esteettömyys olisi tärkeää viedä myös sitä syvemmälle tasolle eli kommunikointiin. Kommunikoimisen tulisi olla kaikille tasa-arvoista ja mahdollisimman esteetöntä. Haluaisimme, että esimerkiksi kuvatukikorttien käyttäminen olisi kaikille yhteinen kommunikoimisen keino, eikä sitä mielletäisiin erityisen tuen keinoksi, koska sitä se ei ole. Kuvatuen käyttämisestä hyötyvät tasapuolisesti kaikki, ja se on todella hyvä keino tuoda tasa-arvoa ja esteettömyyttä jokapäiväiseen arkeen ja kommunikoimiseen lasten kanssa. Kommunikoimisen tasa-arvoistaminen ja esteettömyyden tavoittelu takaa myös kaikille oikeaa suuntaa kohti osallistavaa käytäntöä. Kun kommunikoiminen on esteetöntä, ja kun saamme poistettua vuorovaikutuksen tiellä mahdollisesti olevia esteitä, tuo se meille mahdollisuuden osallistaa lapsia toimimaan huomattavasti aiempaa avoimemmin. Lapsen on tärkeä päästä kehittämään ja toteuttamaan itseään, ja me voimme mahdollistaa tämän pyrkimällä mahdollisimman tasa-arvoiseen ja esteettömään toimintaympäristöön. Tähän asiaan kuuluu oleellisesti se, että ymmärrämme kommunikoinnin olevan tärkeää esteettömyydestä puhuessamme, emmekä suuntaa huomiotamme tästä aiheesta ainoastaan toimintaympäristön esteettömyyteen.

10.4 Hyödynnettävyys ja jatkokehittämisideat

Toivomme, että kokoamamme kuvatyöväline ja sen opas ovat osaltaan muistuttamassa kuvien käytön hyödyistä ja tärkeydestä. Esimerkiksi päiväkotiin tulleen sijaisen on nopea selata opas läpi tullessaan töihin, jolloin hän saa vinkkejä kuvanauhan käyttöön. Näin kuvanauha lähtee myös helpommin mukaan työpäivän ajaksi, eikä jää vain unohduksiin säilytyspaikkaansa.

Kuvia käyttämällä on mahdollista tutustuttaa lapsia erilaisiin tapoihin kommunikoida. On tärkeää, että tiedostamme tässä oman esimerkillisen toimintamme. Kun aikuiset kommunikoivat laajasti erilaisia tapoja käyttäen, tulee se lapsellekin tutuksi ja siitä muodostuu uusia ”normeja” käytäntöön. Koemme, että myöhemmin olisi varmasti syytä toteuttaa laajempi koulutus kuvien käyttöön arjessa. Osa vastaajista kokisi hyötyvänsä tällaisesta koulutuksesta. Kyselyn vastauksissa toivottiin saatavan tukea ja koulutusta siitä, missä ja miten eri tilanteissa voi hyödyntää erilaisia kuvia ja kortteja. Tämä edistäisi paljon tasa-arvoa päiväkodissa, kun saisimme kuvatuotet aktiiviseen käyttöön sekä koulutusta päiväkodin henkilökunnalle niiden käyttämiseen. Kuvatuki on kommunikoinnin keinona todella monipuolinen ja jatkoa ajatellen helposti jalostettavissa ja muunneltavissa tarpeen mukaan eri käyttötarkoituksiin ja tilanteisiin.

Opinnäytetyömme tuotosta arvioitiin päiväkotiympäristössä sellainen ajanjakso, jonka aikana ei voida saada tuloksia menetelmän vaikutuksista lasten ja aikuisten väliseen kommunikaatioon. Tuotoksemme arviointijaksolla arvioitiin tuotoksen toimivuutta ja käytettävyyttä. Jatkokehittämistä ajatellen olisi mielenkiintoista arvioida ja raportoida kuvatyövälineen käytön vaikutuksia ryhmässä esimerkiksi muutaman kuukauden ajalta.

Lähteet

- Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet, Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus
- Elomaa, M., Mäensivu, M. & Saukkonen, S. 2020. AAC-menetelmät osaksi Pilke musiikkipäiväkoti Onnimannin arkea, opas puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön varhaiskasvatuksessa. LAB-ammattikorkeakoulu. Sosionomi (AMK). Opinnäytetyö. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/354670/Elomaa_Maiju_M%c3%a4ensivu_Mikaela_Saukkonen_Sara.pdf?sequence=2&isAllowed=y. 3.5.2022.
- Hepola, S. & Vaaraniemi, T. 2012. Kuvat käyttöön, visualisointi kommunikoinnin ja käyttäytymisen tukena. Porvoo: Puheterapeuttien Kustannus Oy.
- Huhtanen, K. 2011. Esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Teoksessa Huhtanen, K. (toim.). Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät Suomessa. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opikse, 49–57.
- Huotari, I & Lähtenevänoja, T. 2017. AAC-Menetelmien käyttö vuoropäiväkodissa. Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Viittomakielen ja tulkkauksen koulutus. Opinnäytetyö. <https://docplayer.fi/49060246-Opinnaytetyo-aac-menetelmien-kaytto-vuoropaivakodissa.html>. 5.5.2022.
- Kansan sivistystyön liitto KSL ry. 2021. Osallistavat menetelmät, tuki- ja virikeaineisto. <https://www.ksl.fi/images/osallistavatmenetelmat.pdf>. 5.8.2021.
- Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2016. Kasvu kiikarissa, Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kottila, N-M. 2019. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjen edistäminen fyysisesti ja vuorovaikutuksellisesti esteettömiksi. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/228088/Opinna%cc%88yte_NinaKottila.pdf?sequence=5&isAllowed=y. 3.5.2022.
- Liperin hyvinvointilautakunta. 2019. Liperin varhaiskasvatussuunnitelma. <https://www.liperi.fi/documents/90255/569534/Liperin+varhaiskasvatussuunnitelma+2019.pdf/ee441cf5-ab61-f865-e216-06cb7c9ea885>. 6.4.2022.
- Liperi.fi. 2020. Varhaiskasvatuksen tukitiimi esittäytyy. <https://www.liperi.fi/-/varhaiskasvatuksen-tukitiimi-esittaytyy>. 26.4.2022.
- Naumanen & Pasanen. 2018. Tuen käsikirja, lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tuki. <https://www.liperi.fi/documents/90255/576057/Tuen+k%C3%A4sikirja.pdf/2e22a929-d61c-a36d-314e-b43e8e9cb6a0>. 12.4.2021.
- Oikeusministeriö. 2022. Perustuslaki. <https://oikeusministerio.fi/perustuslaki>. 17.2.2022.
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf. 18.4.2021.
- Opetushallitus. 2021. Varhaiskasvatuksessa tarjottavan tuen muodot määritellään aiempaa tarkemmin – varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitetty versio lausunnoille. Varhaiskasvatuksessa tarjottavan tuen muodot määritellään aiempaa tarkemmin –

- varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitetty versio lausunnoille | Opetushallitus (oph.fi) 13.04.2022.
- Opintokeskus Sivis. 2021. <https://www.ok-sivis.fi/jarjestoarvioinnin-ilmansuuntia/arvioinnin-tiedonkeruun-menetelmia/palautekeskustelu.html>. 12.10.2021.
- Papunet. 2019. Kommunikoinnin esteettömyys. <https://papunet.net/tietoa/kommunikoinnin-esteettomyys>. 20.10.2021.
- Pietilä, I. 2017. Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (toim.). Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino, luku 4. Ellibs Webkirjasto. 6.8.2021.
- Putkinen, M. 2009. Kohti opiskelun esteettömyyttä? Teoksessa Tanskanen, I. & Suominen-Romberg, T. (toim.). Esteettömästi saavutettavissa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 8–21.
- Ranta, S. 2021. Kasvun juuret, miten tuen lapsen oppimista ja hyvinvointia? Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salminen, J. & Poikonen P-L. 2017. Opetussuunnitelma pedagogisena työvälineenä. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.). Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino Oy
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön, Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>. 21.4.2021.
- Savolainen, P. 2018. Joensuun varhaiserityisopetus. <https://peda.net/joensuu/esiopetus/v/ljml/luonnos3/jvpsup:file/download/7a87c0ad857107198a7d48c76f11ba5f692b9703/Joensuu%20varhaiserityisopetus%20%28Pirjo%20Savolainen%20uef%29.pdf>
- Sevon, E., Hautala, P., Hautakangas, M., Ranta, M., Merjovaara, O., Mustola, M. & Alasuutari, M. 2021. Lasten osallisuuden jännitteet varhaiskasvatuksessa. *Journal of Early Childhood Education Research* 10 (1), 114–138. <https://journal.fi/jecer/article/view/114152/67351>. 3.5.2022.
- Suomen perustuslaki 1999/731.
- Szegda, D. & Hokkanen, E. 2009. Apua arkeen ja aistihäiriöihin, Ohjeita ja kokemuksia erityistä tukea tarvitsevan lapsen kasvattamisesta. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opik.
- Tanskanen, I. & Suominen-Romberg, T. Esipuhe. Teoksessa Tanskanen, I. & Suominen-Romberg, T. (toim.). Esteettömästi saavutettavissa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 5–7.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2006/2012. Kehittämistyön menetelmiä. https://thl.fi/documents/966696/1449811/tiedonhankinnan_menetelmia.pdf/9ae697f0-8473-40ee-af00-8e4493ee2129. 25.4.2021.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta, Hyvä tieteellinen käytäntö, 2021. <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>.
- Toikko & Rantanen. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Tuomi & Sarajärvi 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Ellibs Webkirjasto. 18.10.2021.
- Turja, L. 2016. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.). Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 41–54.

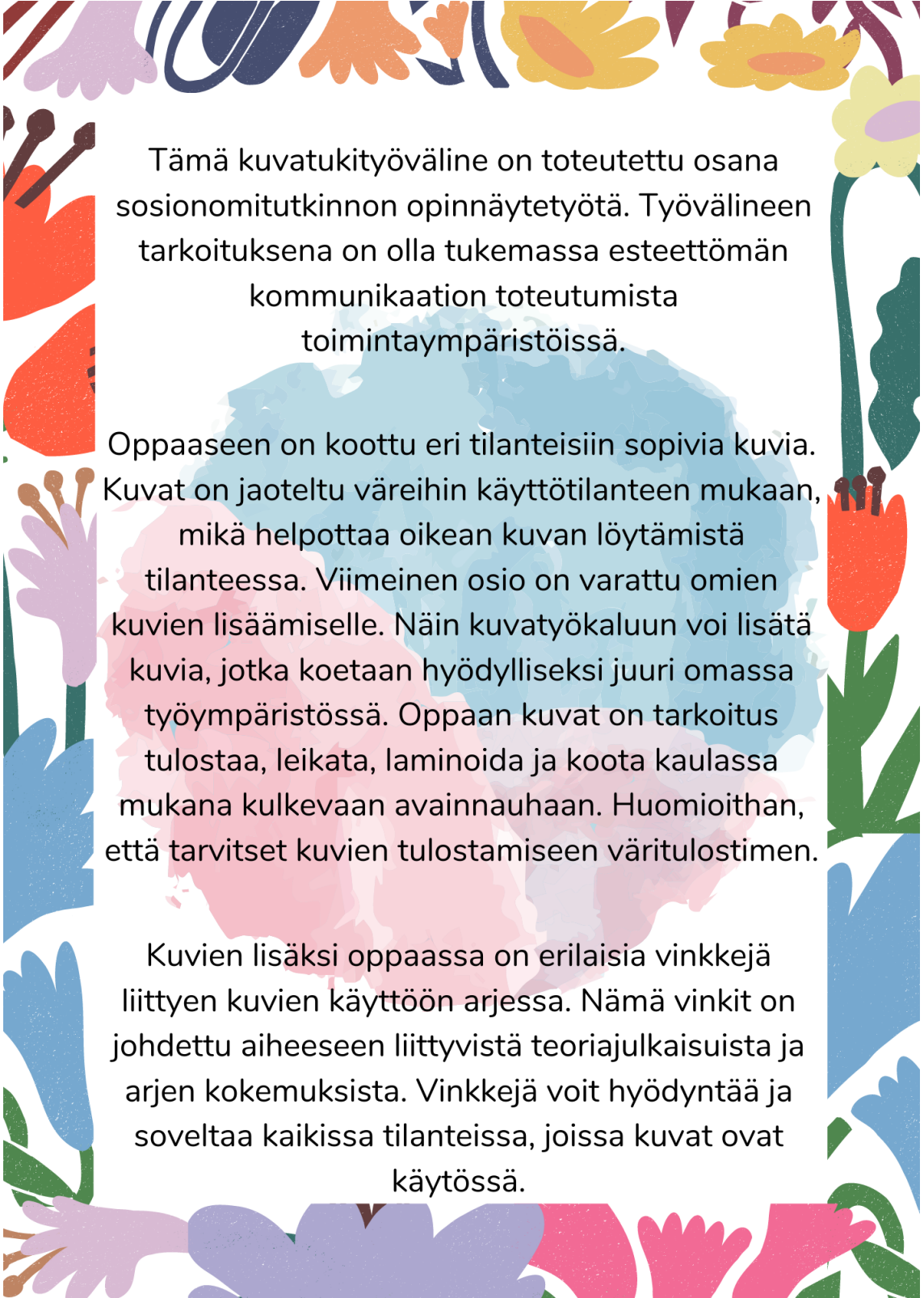
- Turja, L. & Vuorisalo M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula, M., Siippanen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.). Valloittava varhaiskasvatus, Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino Oy, luku 2. Ellibs Webkirjasto. 6.8.2021.
- Viitala, K. 2006. Lasten yhteinen varhaiskasvatus. Tampere: Tampere University Press.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018.
- Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.
- YK:n lapsen oikeuksien komitea. 2005. Yleiskommentti nro 7, Lapsen oikeuksien täytäntöönpano varhaislapsuudessa. Lapsiasiavaltuutettu. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/ykn-lapsen-oikeuksien-komitean-yleiskommentit/>. 2.5.2022.
- Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991.

Kuvatukityöväline

Opas kuvatukityövälineen käyttöön

Janina Jääskeläinen & Oona Tanskanen

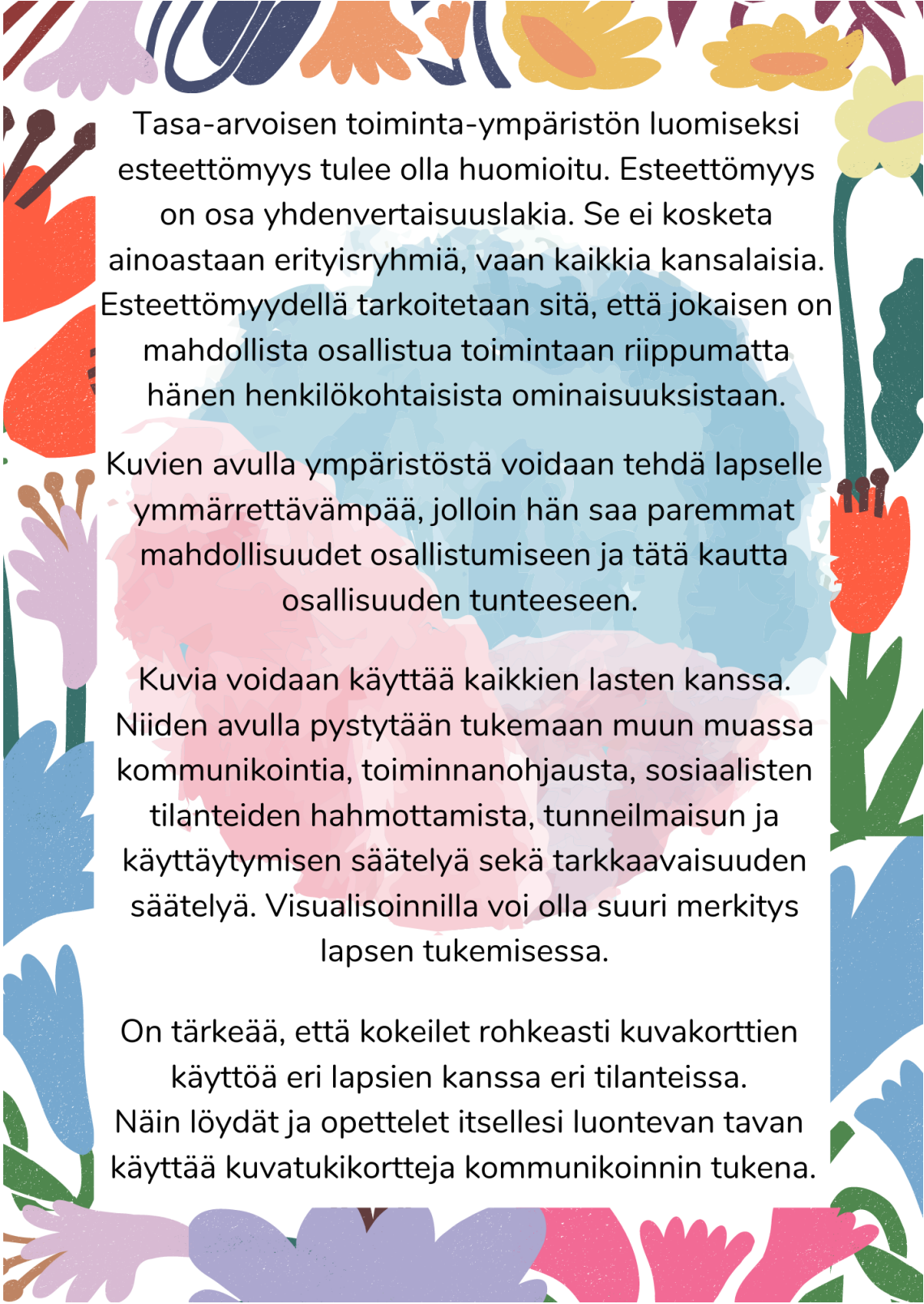

Tämä kuvatukityöväline on toteutettu osana sosionomitutkinnon opinnäytetyötä. Työvälineen tarkoituksena on olla tukemassa esteettömän kommunikaation toteutumista toimintaympäristöissä.

Oppaaseen on koottu eri tilanteisiin sopivia kuvia. Kuvat on jaoteltu väreihin käyttötilanteen mukaan, mikä helpottaa oikean kuvan löytämistä tilanteessa. Viimeinen osio on varattu omien kuvien lisäämiselle. Näin kuvatyökaluun voi lisätä kuvia, jotka koetaan hyödylliseksi juuri omassa työympäristössä. Oppaan kuvat on tarkoitus tulostaa, leikata, laminoida ja koota kaulassa mukana kulkevaan avainnauhaan. Huomioithan, että tarvitset kuvien tulostamiseen väritulostimen.

Kuvien lisäksi oppaassa on erilaisia vinkkejä liittyen kuvien käyttöön arjessa. Nämä vinkit on johdettu aiheeseen liittyvistä teoriajulkaisuista ja arjen kokemuksista. Vinkkejä voit hyödyntää ja soveltaa kaikissa tilanteissa, joissa kuvat ovat käytössä.

Tasa-arvoisen toiminta-ympäristön luomiseksi esteettömyys tulee olla huomioitu. Esteettömyys on osa yhdenvertaisuuslakia. Se ei kosketa ainoastaan erityisryhmiä, vaan kaikkia kansalaisia. Esteettömyydellä tarkoitetaan sitä, että jokaisen on mahdollista osallistua toimintaan riippumatta hänen henkilökohtaisista ominaisuuksistaan.

Kuvien avulla ympäristöstä voidaan tehdä lapselle ymmärrettävämpää, jolloin hän saa paremmat mahdollisuudet osallistumiseen ja tätä kautta osallisuuden tunteeseen.

Kuvia voidaan käyttää kaikkien lasten kanssa. Niiden avulla pystytään tukemaan muun muassa kommunikointia, toiminnanohjausta, sosiaalisten tilanteiden hahmottamista, tunneilmaisun ja käyttäytymisen säätelyä sekä tarkkaavaisuuden säätelyä. Visualisoinnilla voi olla suuri merkitys lapsen tukemisessa.

On tärkeää, että kokeilet rohkeasti kuvakorttien käyttöä eri lapsien kanssa eri tilanteissa. Näin löydät ja opettelet itsellesi luontevan tavan käyttää kuvatukikortteja kommunikoinnin tukena.

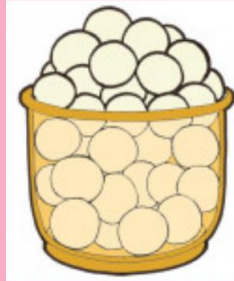
Ruokailutilanteet

Vinkki:

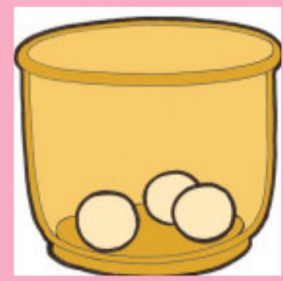
Lapsen on helpompi käsitellä kuulemaansa, kun hidastat ja tauotat puhettasi. Kuvia käyttämällä tämä asia tapahtuu luontevasti, kun pidät pienen tauon näyttäessäsi kuvaa. Samalla lapsen tarkkaavaisuus säilyy paremmin tilanteessa hänen katsellessaan kuvaa.

RUOKAILU

PALJON

VÄHÄN

KUUMA

LISÄÄ

VALMIS

JANO

ISTUA TUOLISSA

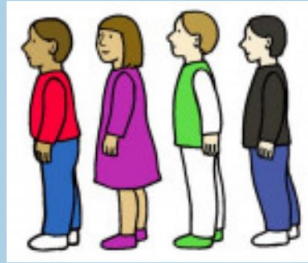
Siirtymätilanteet

Vinkki:

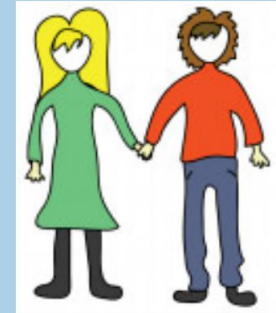
Pukeutumistilanteessa lapsen oman toiminnan ohjausta voi tukea vaatekuvien avulla. (Voit valita ja lisätä tähän pohjaan haluamasi vaatekuvat. Kuvat voivat olla myös irrallaan työvälineestä.) Kannusta lasta keräämään viereensä kaikki kuvat hänen päälleen tulevista vaatteista. Kun lapsi on pukeutunut yhden vaateen, hän saa sen jälkeen vaatetta kuvaavan kuvan ohjaajalta. Aseta kuva lapsen viereen. Kun lapsi on valmis, vaatekuvat kerätään takaisin ohjaajalle. Pukeutumisen jälkeen palkitseminen on tärkeää. Lapset innostuvat usein, jos he saavat esimerkiksi kerättyä aikuisen piirtämiä kuvia tai tarroja.

RAIVATA

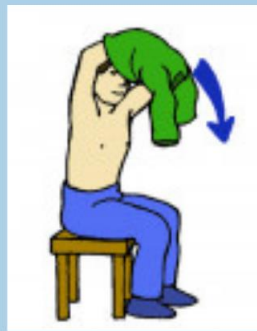
SEISOA
JONOSSA

PARI

PUKEA

RIISUA

MISSÄ TAI
KENEN

LEPÄÄMÄÄN

SYÖMÄÄN

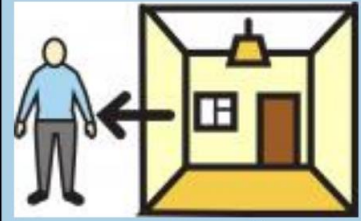
LEIKKIMÄÄN

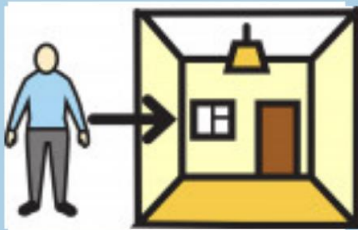
KÄSIEN PESU

VESSAAN

MENNÄ
ULOS

MENNÄ
SISÄÄN

Vinkki:

Osoittaminen on luonnollinen kommunikaatiotapa. Valintatilanteessa voit tehostaa omaa viestiäsi näyttämällä vaihtoehtoisia kuvia. Lapsi näkee edessään vaihtoehdot, joista hän voi ilmaista valintansa sanallisesti tai osoittamalla.

Ohjatut ryhmätuokiot

Vinkki:

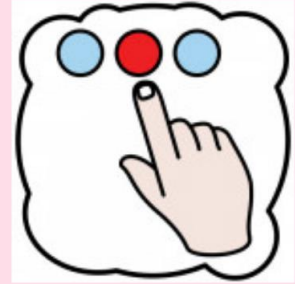
Havainnollista puhettasi kuvien avulla. Ota ryhmätuokiolla tarvitsemiasi kuvia valmiiksi esille ja näytä niitä puheesi ohella. Käytä kuvien lisäksi eleitä, ilmeitä ja erilaisia äänenpainoja tehostamassa sanomaa.

KOKOONTUA

MITÄ

VALITSE

KUUNNELLA

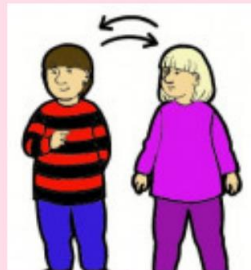
VIITATA

ISTUA

ODOTTAA

VUORO,
VUOROTELLA

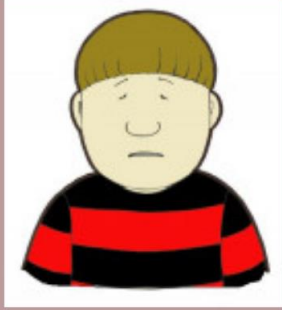
HILJAA

Tunnetaidot

Vinkki:

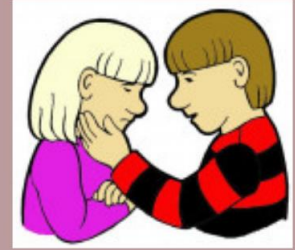
Ristiriitatilanteen sattuessa, ota tunnetaitoihin liittyvät kortit esille. Lasten kanssa keskustellaan tapahtumien kulusta ja käydään läpi niiden aiheuttamia tunteita. Kuvien avulla voi tukea lapsen tarkkaavaisuutta ja jäsentää toimintoja. Voit pyytää esimerkiksi lasta osoittamaan kuvista, millaisia tunteita syntyi ja kuinka seuraavaksi tulisi toimia.

PAHA MIELI

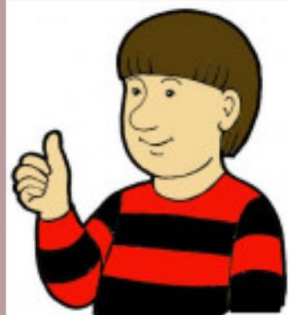
ITKEÄ

LOHDUTTAA

HARMITTAÄ

HIENOA

HUONO OLO

ILOINEN

SATTUU

HALATA

Oma ympäristö

Vinkki:

Lapsia voi innostaa kuvien käyttöön käyttämällä valokuvia tutuista paikoista ja mieleisistä asioista. Ottakaa kuvia yhdessä lasten kanssa omasta päiväkotiympäristöstänne ja lisätäkää niitä kuvatyökaluun tai muualle toimintaympäristöihin.

Vinkki:

Jätä kuvatyövälineeseen myös muutama valkoinen kortti. Hanki itsellesi kynä, jonka jäljen voi pyyhkiä pois laminoidulta kortilta. Näin voit hyödyntää kortteja pikapiirtämiseen.

Lähteet:

- Hepola, S. & Vaaraniemi, T. 2012. Kuvat käyttöön, visualisointi kommunikoinnin ja käyttäytymisen tukena. Porvoo: Puheterapeuttien Kustannus Oy.
- HUUHTANEN, K. 2011. Esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Teoksessa HUUHTANEN, K. (toim.). Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät Suomessa. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opik, 49–57.
- HUUHTANEN, K. 2011. Esineillä ja graafisilla merkeillä kommunikointi. Teoksessa HUUHTANEN, K. (toim.). Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät Suomessa. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opik, 49–57.
- HUUHTANEN, K. 2011. Merkit ja merkkijärjestelmät. Teoksessa HUUHTANEN, K. (toim.). Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät Suomessa. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opik, 58–63.
- MERIKOSKI, H. 2011. Viittomat, kuvat ja piirtäminen viestinnän tukena lapsen arjessa. Teoksessa HUUHTANEN, K. (toim.). Puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät Suomessa. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opik, 122 –125.
- PUTKINEN, M. 2009. Kohti opiskelun esteettömyyttä? Teoksessa TANSKANEN, I. & SUOMINEN-ROMBERG, T. (toim.). Esteettömästi saavutettavissa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 8–21.
- SIUN SOTE. 2022. Puheen ymmärtämisen tukeminen. <https://www.siunsote.fi/puheen-ymmartamisen-tukeminen>. 15.3.2022.
- TANSKANEN, I. & SUOMINEN-ROMBERG, T. Esipuhe. Teoksessa TANSKANEN, I. & SUOMINEN-ROMBERG, T. (toim.). Esteettömästi saavutettavissa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 5–7.
- Kuvat: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Kuvako, Sergio Palao / ARASAAC, Elina Vanninen, Aino Ojala, Annakaisa Ojanen, Paxtoncrafts Charitable Trust, Emma Kulo, Ideogrammi/Sari Kivimäki & Oscar Komi.

Päiväkotien työntekijöille lähetetty kysely

Kysely päiväkodeille

Hei! Olemme kolmannen vuoden sosionomi opiskelijoita Karelia-ammattikorkeakoulusta ja toteutamme tämän kyselyn osana opinnäytetyötämme. Kyselyn tuloksia hyödynnetään opinnäytetyön osana toteutettavan kuvakommunikaatiotuen tukityövälineen tuottamisessa. Toteuttamamme kuvatukityöväline tulee olemaan erilaisista kuvista koottu kuvanajpu sekä sen käyttöopas, joita on tarkoitus hyödyntää arjen erilaisissa kommunikaatiotilanteissa. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu anonyymisti ja vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Vastauksia käytetään ainoastaan opinnäytetyöhömmme. Vastaathan kyselyyn 31.1.2022 mennessä!

1. Millä tavalla hyödynnät omaassa työssäsi kuvatukia kommunikoinnin tukemiseen?

2. Millaisissa tilanteissa olet saanut suurimman onnistumisen kuvatuken käyttöön liittyen?

3. Minkälaisin arkisiin laeten kanssa tapahtuviin kommunikaatiotilanteisiin toivoisit tukea?

4. Mitä asioita koet tärkeäksi kuvatukityövälineitä suunniteltaessa?

5. Minkä verran olet saanut neuvontaa tai ohjeistusta kuvatukien käyttöön kommunikoinnin tukena?

6. Millaista ohjausta toivot kuvatukien käytön suhteen?